

Східний апеляційний господарський суд

Аналіз судової практики щодо особливостей представництва органами прокуратури інтересів держави в суді

Зміст

Вступ.....	3
Юрисдикція суду у справах за участю прокурора	5
Повноваження прокуратури на звернення до суду щодо захисту інтересів держави.....	7
Перевірка судом підстав представництва прокурором інтересів держави в суді	12
Представництво прокурором інтересів держави в особі державних підприємств, установ, суб'єктів господарювання.....	18
Представництво прокурором інтересів держави в окремих видах правовідносин	19
Представництво прокурором інтересів держави у сфері охорони навколишнього середовища.....	21
Представництво прокурором інтересів держави в земельних справах	22
Представництво прокурором інтересів держави у сфері публічних закупівель	25
Застосування позовної давності у справах за участю прокурора	27
Розподіл судових витрат у справах за позовом прокурора в інтересах держави.....	33
Участь прокурора на різних стадіях судового процесу	34
Вирішення спорів у судових справах за участю прокурорів та їх заступників під час воєнного стану	35

Вступ

Відповідно до пункту 3 частини 1 статті 131¹ Конституції України в Україні діє прокуратура, яка здійснює представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Реалізація зазначених конституційних положень здійснюється національною прокуратурою в різних напрямках.

Абзацом 1 частини 3 статті 23 ЗУ «Про прокуратуру» визначений вичерпний перелік підстав для здійснення прокуратурою представництва інтересів держави в суді.

Так, прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу.

Конституційний Суд України зазначив, що поняття «орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах» означає орган, на який державою покладено обов'язок щодо здійснення конкретної діяльності у відповідних правовідносинах, спрямованої на захист інтересів держави. Таким органом, відповідно до статей 6, 7, 13 та 143 Конституції України, може виступати орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади (абзац 2 частини 5 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 08.04.1999 № 3-рп/99).

Отже, вирішення питання про орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, полягає у встановленні органу, який, використовуючи на підставі норм законодавства надані йому повноваження, зобов'язаний з метою захисту інтересів держави вчиняти юридичні дії, що впливають на права та обов'язки суб'єктів спірних правовідносин, зобов'язуючи їх припинити порушення інтересів держави та усунути наслідки цих порушень (зокрема, звертатись до суду з відповідним позовом).

Відповідно до абзаців 1-3 частини 4 статті 23 ЗУ «Про прокуратуру» наявність підстав для представництва має бути обґрунтована прокурором у суді. Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва. Прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це громадянина та його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень. У разі підтвердження судом наявності підстав для представництва прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу. Наявність підстав для представництва може бути оскаржена громадянином чи його законним представником або суб'єктом владних повноважень.

Згідно із частиною 4 статті 53 ГПК прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах.

Відповідно до абзацу 2 частини 5 статті 53 ГПК у разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі набуває статусу позивача.

Якщо прокурор звертається до суду з позовною заявою в інтересах держави, він зобов'язаний у позовній заяві вказати підставу для здійснення представництва інтересів,

передбачену частиною третьою статті 23 ЗУ «Про прокуратуру», та обґрунтувати її. У такому разі статусу позивача набуває або орган, уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах (за наявності такого органу), або прокурор (у разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду).

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 11.06.2024 у справі № 925/1133/18 зазначила, що у разі, якщо державний орган або орган місцевого самоврядування діє або приймає рішення всупереч закону та інтересам Українського народу, прокурор має право діяти на захист порушених інтересів держави шляхом подання відповідного позову до суду. В цьому випадку органи, які прийняли рішення чи вчинили дії, що, на думку прокурора, порушують інтереси держави, набувають статусу відповідача.

Орган державної влади (або місцевого самоврядування), який порушив права держави чи територіальної громади прийняттям незаконного рішення від імені відповідного суб'єкта права, не може (в силу відсутності повноважень на захист) та не повинен (з огляду на відсутність спору з іншим учасником цивільних правовідносин) бути позивачем за позовом прокурора, спрямованим на оскарження незаконного рішення цього ж органу та відновлення порушених прав і законних інтересів держави чи територіальної громади. В процесуальному аспекті орган, який прийняв такий акт, не має зацікавленості у задоволенні позовних вимог, відстоюючи правомірність своїх дій, що суперечить правовому статусу позивача. Водночас доведення правомірності дій, які оспоруються позивачем, забезпечується процесуальними повноваженнями відповідача.

При цьому фактичним позивачем за позовом, поданим в інтересах держави, є держава, а не відповідний орган або прокурор.

Узагальнюючи наведені у постанові від 11.06.2024 у справі № 925/1133/18 висновки щодо застосування норм права, Велика Палата Верховного Суду висувала, що:

1) прокурор звертається до суду в інтересах держави в особі органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, якщо:

- орган є учасником спірних відносин і сам не порушує інтересів держави, але інший учасник порушує (або учасники порушують) такі інтереси;
- орган не є учасником спірних відносин, але наділений повноваженнями (компетенцією) здійснювати захист інтересів держави, якщо учасники спірних відносин порушують інтереси держави;

2) прокурор звертається до суду в інтересах держави як самостійний позивач, якщо:

- відсутній орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах;
- орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, є учасником спірних відносин і сам порушує інтереси держави.

Аналізуючи норми Конституції України, ЗУ «Про прокуратуру», висновки Конституційного Суду України, практику Верховного Суду щодо представництва органами прокуратури інтересів держави в суді, можна зробити висновок, що реалізація покладених на них процесуальних повноважень допустима лише у визначених законом випадках (з підстав).

Процесуальний закон вимагає, щоб прокурор, який звертається до суду, обґрунтував підстави звернення та зазначив, у чому полягає порушення чи загроза порушення інтересів держави.

Юрисдикція суду у спрах за участю прокурора

Позовні вимоги прокурора про витребування земельної ділянки, власником якої є фізична особа, є за своїм суб'єктним складом та характером спірних правовідносин (нездійснення на земельній ділянці господарської діяльності її власником) спором, що підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства, оскільки його вирішення впливає на права та обов'язки фізичної особи (власника земельної ділянки).

Наприклад, у справі № 918/442/24 за позовом керівника Рівненської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Дядьковицької сільської ради Рівненського району Рівненської області до ФО, ФГ «Валентина» про витребування земельних ділянок з володіння відповідачів у комунальну власність на користь Дядьковицької сільської ради рішенням Господарського суду Рівненської області від 10.10.2024 позов задоволено.

Виходячи з аналізу ст. 203, 215, 216, 257 ЦК України, ст. 3, 8, 12, 13 ЗУ «Про фермерське господарство», місцевий господарський суд вважав, що ФО отримала спірні земельні ділянки безкоштовно, поза конкурсом, без проведення земельних торгів, не для створення та ведення фермерського господарства.

З огляду на викладене суд дійшов висновку про обґрунтованість позовних вимог прокурора щодо витребування з володіння ФО та ФГ «Валентина» на користь власника - Дядьковицької територіальної громади в особі Дядьковицької сільради відповідно до ст. 387 ЦК України.

Постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 07.01.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін із тих самих підстав.

Верховний Суд постановою від 15.04.2025 постанову Північно-західного апеляційного господарського суду і рішення Господарського суду Рівненської області скасував. Провадження у справі закрив на підставі п. 1 частини 1 ст. 231 ГПК України.

Судова колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду дійшла висновку, що оскільки на час звернення із цим виникаційним позовом належним відповідачем є фізична особа, за якою зареєстровано право приватної власності на спірні земельні ділянки, а не орендар земельної ділянки (ФГ «Валентина»), що такий спір за своїм суб'єктним складом та характером спірних правовідносин (нездійснення на земельній ділянці господарської діяльності її власником) норми ст. 20 ГПК України та ст. 19 ЦПК України, підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства.

Відповідно до п. 1 частини 1 ст. 231 ГПК України господарський суд закриває провадження у справі, якщо спір не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства.

Позовні вимоги прокурора про вирішення питання надходження платежу до бюджету мають на меті передусім публічний, а не приватний інтерес і має розглядатися за правилами адміністративного судочинства.

У справі № 922/2158/24 за позовом Харківської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ) до ТОВ «Харків Палас Клуб» про стягнення з ТОВ «Харків Палас Клуб» до Державного бюджету України заборгованість з плати за ліцензії на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор ухвалою Господарського суду Харківської області від 24.09.2024 провадження у справі закрито на підставі п. 1 частини першої ст. 231 ГПК України, оскільки спір не підвідомчий господарським судам, а підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства.

Ухвала мотивована тим, що в спірних правовідносинах КРАІЛ виступає саме як суб'єкт владних повноважень, оскільки є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує державне регулювання діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерей, діяльність якого спрямовується та координується КМУ. З огляду на характер правовідносин, з яких виник цей спір, а саме бюджетних правовідносин, місцевий господарський суд дійшов висновків, що такі обставини виключають господарсько-правовий

характер спірних правовідносин, адже у цьому випадку відсутні ознаки господарського спору в розумінні ГПК України. Також місцевий господарський суд зазначав, що внесення плати за ліцензії не може вважатися господарським зобов'язанням у розумінні положень ГК України.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 12.11.2024 ухвалу місцевого господарського суду залишено без змін. Колегія суддів апеляційного господарського суду підтримала правову позицію місцевого господарського суду щодо наявності підстав для закриття провадження у справі, оскільки цей спір не підвідомчий господарським судам, а підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства.

КРАІЛ відповідно до ЗУ «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» та Положення є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом забезпечує державне регулювання діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерей та здійснює контроль за справами до бюджету плати за ліцензії у зазначеній сфері. Враховуючи, що позивач не має вправа розпоряджатися грошовими коштами у вигляді плати за ліцензії, а лише уповноважений контролювати відповідні надходження до бюджету, у цьому випадку відсутні підстави для висновку про приватноправовий характер спірних правовідносин.

Постановою Верховного Суду від 12.03.2025 ухвалу Господарського суду Харківської області та постанову Східного апеляційного господарського суду залишено без змін.

(Аналогічні висновки Верховного Суду викладені в постанові Верховного Суду від 15.04.2025 у справі № 910/5933/24)

Розгляд спорів про оскарження нормативно-правових актів, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, належить до юрисдикції адміністративних судів, відповідно до ст. 20 КАС України.

У справі № **280/3869/24** за позовом заступника керівника Запорізької окружної прокуратури в інтересах держави до Запорізької міської ради про визнання протиправними та нечинними пункту рішення Запорізької міської ради від 29.09.2023 «Про внесення змін до рішення Запорізької міської ради від 26.08.2020 «Деякі питання оренди комунального майна» рішенням Запорізького окружного адміністративного суду від 02.08.2024 позов прокурора задоволено повністю, оскільки рішення у спірних його частинах прийняте не на підставі, не у спосіб, що визначені Конституцією та законами України та необґрунтовано.

Постановою Третього апеляційного адміністративного суду рішення Запорізького окружного адміністративного суду скасовано, а провадження у справі закрито. Роз'яснено, що заявлені вимоги належить розглядати за правилами господарського судочинства.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та закриваючи провадження у справі, Третій апеляційний адміністративний суд виходив з того, що відповідач у спірних правовідносинах не здійснює владних управлінських функцій, а в основі цього спору лежать правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, тобто відносини, що склалися між відповідними суб'єктами щодо певного об'єкта комунальної власності у процесі його використання, через що спір у цій справі не є публічно-правовим та не належить до юрисдикції адміністративних судів.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного адміністративного суду, виходячи з того, що апеляційний адміністративний суд, переглядаючи рішення окружного адміністративного суду, не надав оцінки тому, чи містить оскаржуване рішення органу місцевого самоврядування ознаки нормативно-правового акту, констатувавши, що рішення Запорізької міської ради стосується питання, пов'язаного з орендою державного та комунального майна, дійшов висновку про те, що справу не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Крім того суд касаційної інстанції послався на положення ст. 59 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», ст. 4 КАС України, відповідно до яких до нормативно-правових актів відносяться прийняті уповноваженими органами акти, які встановлюють, змінюють норми права, носять загальний чи локальний характер, розраховані на невизначене коло осіб та застосовуються неодноразово. За цими ознаками рішення Запорізької міської ради від

26.08.2020 «Деякі питання оренди комунального майна», відповідно і рішення Запорізької міської ради від 29.09.2023 «Про внесення змін до рішення Запорізької міської ради від 26.08.2020 «Деякі питання оренди комунального майна», є нормативно-правовим актом.

Постановою від 19.03.2025 постанову Третього апеляційного адміністративного суду скасовано. Справу направлено до Третього апеляційного адміністративного суду для продовження розгляду.

Повноваження прокуратури на звернення до суду щодо захисту інтересі держави

Виключними випадками, за яких прокурор може здійснювати представництво інтересів держави в суді, є порушення або загроза порушення інтересів держави. Ключовим для застосування цієї норми є поняття «інтерес держави».

У рішенні Конституційного Суду України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 08.04.1999 № 3-рп/99 Конституційний Суд України, з'ясовуючи поняття «інтереси держави» висловив позицію про те, що інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо (п. 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 08.04.1999 № 3-рп/99).

Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й в діяльності приватних підприємств, товариств.

З урахуванням того, що «інтереси держави» є оціночним поняттям, прокурор чи його заступник у кожному конкретному випадку самостійно визначає з посиланням на законодавство, на підставі якого подається позов, в чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтовує у позовній заяві необхідність їх захисту та зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

Таким чином, «інтереси держави» охоплюють широке і водночас чітко не визначене коло законних інтересів, які не піддаються точній класифікації, а тому їх наявність повинна бути предметом самостійної оцінки суду у кожному конкретному випадку звернення прокурора з позовом. Надмірна формалізація «інтересів держави», особливо у сфері публічних правовідносин, може призвести до необґрунтованого обмеження повноважень прокурора на захист суспільно значущих інтересів там, де це дійсно потрібно.

Захищати інтереси держави повинні насамперед відповідні суб'єкти владних повноважень, а не прокурор. Щоб інтереси держави не залишилися незахищеними, прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідного суб'єкта владних повноважень, який всупереч вимог закону не здійснює захисту або робить це неналежно. У кожному такому випадку прокурор повинен навести (а суд перевірити) причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом, і які є підставами для звернення прокурора до суду.

Наприклад, справа № 552/4374/22 за позовом керівника Новобаварської окружної прокуратури м. Харкова до Харківської міської ради, ФО-1, ФО-2 про визнання незаконним та скасування рішення Харківської міської ради «Про затвердження документації із землеустрою та надання земельних ділянок в користування фізичним та юридичним особам»

від 14.07.2021 № 153/21, визнання недійсним договору оренди землі, повернення земельної ділянки Харківській міській раді.

Рішенням Ленінського районного суду м. Харкова від 15.04.2024 у задоволенні позову відмовлено. Рішення місцевого суду мотивовано тим, що право оренди спірної земельної ділянки не повинно набуватись відповідачами за результатами проведення земельних торгів на підставі частини другої ст. 134 ЗК України через наявність на земельній ділянці нежитлової будівлі, яка перебуває у власності відповідачів та у відсотковому вираженні займає 100 % земельної ділянки, яку неможливо поділити для передачі іншим землекористувачам.

Постановою Харківського апеляційного суду від 14.11.2024 рішення Ленінського районного суду м. Харкова від 15.04.2024 скасовано, ухвалено нове судове рішення, яким позов задоволено частково. Визнано недійсним договір оренди землі (спільної) від 17.08.2021, укладений між Харківською міською радою та ФО-1 і ФО-2. Зобов'язано фізичні особи повернути Харківській міській раді спірну земельну ділянку. В іншій частині позову відмовлено.

Скасовуючи рішення місцевого суду та частково задовольняючи позовні вимоги, суд апеляційної інстанції виходив із того, що спірну земельну ділянку надано фізичним особам не для обслуговування розташованих на ній об'єктів нерухомого майна, а для будівництва й подальшої експлуатації та обслуговування гуртожитку, тобто для будівництва нового об'єкта, тому суд дійшов висновку, що підстави застосування виняткового застереження, передбаченого абзацом 2 частини другої ст. 134 ЗК України та надання земельної ділянки відповідачам не на конкурентних засадах, відсутні. Крім того, апеляційним судом враховано, що на момент придбання відповідачами об'єкта нерухомого майна земельна ділянка під цим нерухомим майном не була сформована, а формування спірної земельної ділянки з присвоєнням кадастрового номеру, визначенням її площі та державної реєстрації здійснювались на підставі заяви ФО_2 та ФО_1 та за проектом землеустрою, за яким відведення земельної ділянки здійснювалось для будівництва та експлуатації нового об'єкта нерухомості.

Колегія суддів апеляційного суду також зазначила, що рішення Харківської міської ради про передачу спірної земельної ділянки в оренду вже було реалізоване та вичерпало дію укладенням відповідного договору оренди, тому оспорування вказаного рішення міської ради не призведе до захисту інтересів держави і повернення земельної ділянки територіальній громаді.

Постановою Верховного Суду від 30.04.2025 постанову Харківського апеляційного суду залишено без змін.

Колегія суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду підтримала правову позицію Харківського апеляційного суду, що спірну земельну ділянку надано фізичним особам не для обслуговування розташованих на ній об'єктів нерухомого майна, а для будівництва й подальшої експлуатації та обслуговування гуртожитку, тобто для будівництва нового об'єкта, а тому, відсутні підстави для застосування виняткового застереження, передбаченого абзацом 2 частини другої ст. 134 ЗК України та надання земельної ділянки відповідачам не на конкурентних засадах. При цьому апеляційним судом правомірно враховано, що на момент придбання відповідачами об'єкту нерухомого майна земельна ділянка під цим нерухомим майном не була сформована, а формування спірної земельної ділянки з присвоєнням кадастрового номеру, визначенням її площі та державної реєстрації здійснювались на підставі заяви фізичних осіб та за проектом землеустрою, за яким відведення земельної ділянки здійснювалось для будівництва та експлуатації нового об'єкта нерухомості.

З урахуванням вищевикладеного Верховний Суд дійшла висновку, що прокурор звернувся із позовом, оскільки Харківська міська рада є одним зі співвідповідачів, рішення якої оскаржується, тому прокурор у позовній заяві навів підставу для представництва інтересів держави, обґрунтував, у чому полягає порушення цих інтересів, визначив Харківську міську раду одним зі співвідповідачів у справі та заявив вимогу про визнання незаконним і скасування рішення Харківської міської ради.

Бездіяльність компетентного органу означає, що він знав або повинен був знати про порушення інтересів держави, але не звернувся з відповідним позовом у розумний строк є підставою для представництва прокурором інтересів держави в суді.

В якості прикладу розгляду справ можна навести справу № 922/4855/23 за позовом керівника Немишлянської окружної прокуратури м. Харкова в інтересах держави в особі Харківської міської ради до ТОВ «Луоте» про зобов'язання усунення порушень вимог природоохоронного законодавства та відновити становище, яке існувало до порушення, а саме привести у придатний до використання стан земельну ділянку, шляхом прибирання будівельного сміття.

Рішенням господарського суду Харківської області від 27.02.2024 позов задоволено повністю. Задовольняючи позовні вимоги, місцевий господарський суд виходив з того, що надані прокурором докази відповідають критеріям належності та вірогідності і підтверджують факт засмічення орендарем - ТОВ «Луоте» земельної ділянки в період дії договору оренди, укладеного між позивачем та відповідачем, що свідчить про наявність правових підстав для задоволення позовних вимог.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 22.01.2025 рішенням Господарського суду Харківської області залишено без змін. Апеляційний господарський суд підтримав правову позицію місцевого господарського суду про обґрунтованість позовних вимог та наявність у спірних правовідносинах достатніх фактичних та правових підстав для представництва прокурором інтересів держави в особі позивача.

Відповідно до частини 3 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Наявність таких обставин обґрунтовується прокурором у порядку, передбаченому частиною 4 цієї статті.

Як вбачається з матеріалів справи, Немишлянська окружна прокуратура м. Харкова в порядку ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» листом від 04.10.2023 просила Харківську міську раду повідомити про вжиті чи заплановані заходи реагування щодо поновлення порушених ТОВ «Луоте» прав Харківської міської територіальної громади стосовно спірної земельної ділянки. Листом від 18.10.2023 Харківська міська рада повідомила Немишлянську окружну прокуратуру м. Харкова про те, що заходи цивільно-правового характеру щодо стягнення шкоди, заподіяної внаслідок порушення ТОВ «Луоте» природоохоронного законодавства не вживались.

Листом від 27.10.2023 Немишлянська окружна прокуратура м. Харкова в порядку частини 4 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» повідомила Харківську міську раду про вжиття заходів представницького характеру шляхом звернення до суду з позовом в інтересах держави в особі Харківської міської ради щодо зобов'язання ТОВ «Луоте» вчинити дії щодо усунення порушень вимог природоохоронного законодавства шляхом прибирання будівельного сміття.

Пред'являючи позов в інтересах держави в особі Харківської міської ради, прокурор посилався на те, що до компетенції міських рад та її виконавчих органів належить вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин, зокрема, розпорядження землями територіальних громад, здійснення контролю за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, вирішення земельних спорів та інших питань у галузі земельних відносин. Харківська міська рада, як компетентний орган у спірних правовідносинах, мала повноваження та могла вжити заходи щодо перевірки стану земельної ділянки, що підлягала поверненню ТОВ «Луоте» до земель запасу міста, проте не вжила відповідних заходів.

За таких обставин колегія суддів вважала, що матеріалами справи підтверджено наявність підстав для представництва прокурором законних інтересів держави в особі Харківської міської ради (бездіяльність позивача), дотримання прокурором умов

попереднього, до звернення до суду, повідомлення органу місцевого самоврядування про намір звернутися із відповідним позовом, відповідність поданого прокурором позову визначеній законом меті - захист законних інтересів держави внаслідок порушення відповідачем земельного та природоохоронного законодавства.

Постановою Верховного Суду від 13.05.2025 рішення Господарського суду Харківської області від 27.02.2024 та постанову Східного апеляційного господарського суду від 22.01.2025 залишено без змін.

В іншій справі № 922/1655/24 за позовом Харківської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Харківської обласної військової адміністрації, Міністерства культури та інформаційної політики України до Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області, Релігійної громади (парафії) Свято-Покровської Харківської єпархії Української Православної Церкви про усунення перешкод у здійсненні державною користування та розпорядження майном - пам'яткою архітектури національного значення «Покровська церква» шляхом визнання незаконним та скасування рішення виконаного комітету Пархомівської сільської ради Краснокутського району Харківської області від 03.06.2009 № 35 «Про оформлення права власності на нежитлову будівлю: Свято-Покровський храм, що входить до комплексу будівель та споруд»; усунення перешкод у здійсненні державною користування та розпорядження майном - пам'яткою архітектури національного значення «Покровська церква» шляхом визнання незаконним та скасування рішення виконаного комітету Пархомівської сільської ради Краснокутського району Харківської області від 03.06.2009 № 35 «Про оформлення права власності на нежитлову будівлю: Свято-Покровський храм, що входить до комплексу будівель та споруд» рішенням Господарського суду Харківської області від 19.07.2024, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 09.10.2024, позов задоволено.

Задовольняючи позов, суди, встановивши наявність підстав для звернення прокурора з відповідним позовом та правильне визначення Харківської обласної військової адміністрації та Міністерства культури та інформаційної політики України позивачами у справі, а також обрання прокурором належного способу захисту, вважали, що спірне майно є державною власністю, архітектурною пам'яткою національного значення, обмежено оборотоздатним об'єктом, що відповідно до вимог законодавства унеможлиблює перебування цього майна у колективній власності.

При цьому, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, врахувавши, що пред'явлений прокурором позов за своєї правовою природою є негативним, на який позовна давність не поширюється, оскільки з таким позовом можна звернутись у будь-який час, доки триває правопорушення, дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення заяви відповідача про застосування позовної давності.

З матеріалів справи вбачається, що прокурор звертався до Харківської обласної військової адміністрації та Міністерства культури та інформаційної політики України (від) з повідомленням про встановлені факти порушення законодавства щодо охорони культурної спадщини та про необхідність вжиття заходів захисту порушеного права та інтересу держави.

Харківська обласна військова адміністрація листом від 12.04.2024 повідомила прокурора, що заходи на захист порушеного права та інтересу держави нею не вживались. Міністерство культури та інформаційної політики України у відповіді від 08.04.2024 на лист прокурора повідомило, що не заперечує проти вжиття прокуратурою відповідних заходів представництва для захисту порушеного права та інтересу держави.

З огляду на викладене, з урахуванням приписів ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» господарські суди дійшли висновку, що підставою реалізації прокуратурою представницьких функцій була усвідомлена пасивна поведінка органів, уповноважених здійснювати захист прав та інтересів держави у спірних правовідносинах, тобто нездійснення ними такого захисту.

Щодо способу захисту, суди, врахувавши, що розпорядженням Харківської обласної державної адміністрації від 28.06.1993 № 493 спірне майно передано Релігійній громаді у безоплатне безстрокове користування, це розпорядження не оспорювалося у заявленому

позові, тому відсутні підстави для пред'явлення вимоги про витребування цього майна. Пред'явлений прокурором позов за своєї правовою природою є негативним, на який позовна давність не поширюється, оскільки з таким позовом можна звернутись у будь-який час, доки триває правопорушення, дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення заяви відповідача про застосування позовної давності.

Постановою Верховного Суду від 29.01.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду та рішення Господарського суду Харківської області залишено без змін.

З метою реалізації конституційної функції представництва прокурор може звернутися з позовом в інтересах держави, визначивши орган місцевого самоврядування (раду) відповідачем у справі.

Справа № 922/940/21 за позовом керівника Немишлянської окружної прокуратури м. Харкова до Харківської міської ради та ТОВ «Аклор» про визнання незаконним та скасування пп. 19.1 додатку 1 до рішення Харківської міської ради від 26.02.2020 № 2009/20 Про надання дозволу на розроблення документації із землеустрою для будівництва, експлуатації та обслуговування об'єктів; визнання незаконними та скасування пп. 5.1 - 5.3 п. 5 додатку 1 до рішення Харківської міської ради від 22.04.2020 №2090/20 «Про надання земельних ділянок для будівництва, експлуатації та обслуговування об'єктів, припинення права користування земельними ділянками»; визнання недійсним договору оренди земельної ділянки від 05.06.2020, укладеного між Харківською міською радою та ТОВ «Аклор»; зобов'язання ТОВ «Аклор» повернути спірну земельну ділянку Харківській міській раді.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 26.04.2021 у позові відмовлено. Суд зазначив про недоведеність прокурором порушення внаслідок прийняття оспорюваних рішень прав чи охоронюваних законом інтересів, зокрема, територіальної громади м. Харкова - власника земельної ділянки. Місцевий господарський суд вважав, що Харківська міська рада при прийнятті оспорюваних рішень діяла на підставі чинного законодавства, в межах наданих повноважень, а зміст оспорюваного договору не суперечить законодавству з огляду на те, що частина друга ст. 134 ЗК України не ставить підстави продажу права оренди земельної ділянки без застосування конкурентних засад в залежність від розміру об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), розташованих на земельній ділянці, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб та виду використання земельної ділянки, а тому сам факт розташування на спірній земельній ділянці, наданій у користування другому відповідачу належних останньому на праві власності об'єктів нерухомого майна, виключає відчуження вказаної земельної ділянки виключно на конкурентних засадах, а сам по собі факт перевищення площі відведеної земельної ділянки над площею, займаною об'єктами нерухомості та необхідною для їх обслуговування, не може бути самостійною підставою для визнання такої передачі землі незаконною та задоволення відповідного позову.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 26.09.2024 рішення місцевого господарського суду скасовано в частині відмови в задоволенні позовних вимог про визнання недійсним договору оренди земельної ділянки та зобов'язання ТОВ «Аклор» повернути земельну ділянку Харківській міській раді. Прийнято в зазначеній частині нове рішення, яким позов задоволено. В іншій частині рішення залишено без змін.

Постанова апеляційного господарського суду мотивована тим, що прокурор правомірно звернувся з позовом як самостійний позивач, визначивши орган місцевого самоврядування, який прийняв оскаржувані рішення та уклав з суб'єктом господарювання-ТОВ «Аклор» на їх підставі оспорюваний договір оренди - Харківську міськаду, співвідповідачем із вказаним суб'єктом, навівши у відповідності до вимог ст. 53 ГПК України в позовній заяві обґрунтування щодо того, в чому на його думку, полягало порушення інтересів держави внаслідок прийняття оспорюваних рішень та укладення оспорюваного правочину, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а тому підтвердив підстави для представництва інтересів держави.

ТОВ «Аклор» на позаконкурентних засадах мав право отримати земельну ділянку в користування саме з метою, пов'язаною із розташуванням відповідних належних йому на

праві власності об'єктів нерухомого майна, яке було придбано у власність на підставі договорів купівлі-продажу від 21.01.2020, відповідно до ст. 377 ЦК України та ст. 120 ЗК України набуло право на отримання у користування земельну ділянку, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення в обсязі та на умовах, встановлених для попереднього землевласника.

З матеріалів справи, технічних паспортів та інформації з Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, вбачається, що зазначені будівлі займають 0,83% від площі наданої земельної ділянки. Таким чином, апеляційним господарським встановлено, що розмір площі забудови становить 0,0098 га, а площа земельної ділянки, яка була виділена в оренду другому відповідачу 1,1862 га, тобто, більше в 121 раз.

Суд врахував, що формування земельної ділянки із визначенням її площі, яка в 121 раз перевищує площу вказаних будівель, здійснено саме з метою нового будівництва житлового комплексу за умови знесення цих будівель, на підставі проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки для такого будівництва, який було розроблено та затверджено на підставі оспорюваних рішень.

Виходячи із системного аналізу положень частини 2 ст. 124 і абз. 2 частини 2 ст. 134 ЗК України, незастосування конкурентної процедури у виді земельних торгів допускається виключно у випадку, коли земельна ділянка державної чи комунальної власності надається фізичним або юридичним особам у користування з метою обслуговування та експлуатації виключно існуючих об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), розташованих на такій земельній ділянці та належних на праві власності зазначеним особам для їх подальшого використання відповідно до того цільового та функціонального призначення, яке існувало на момент їх придбання.

З огляду на викладене колегія суддів апеляційного господарського суду дійшла висновку, що земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) під будівництво нових будівель та споруд підлягали виключно продажу на земельних торгах. Земельним законодавством чітко передбачено порядок передачі земельних ділянок в оренду за результатами проведення земельних торгів, який Харківською міською радою дотримано не було.

Постановою Верховного Суду від 28.01.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду залишено без змін.

Перевірка судом підстав представництва прокурором інтересів держави в суді

Згідно зі ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави:

- у разі порушення інтересів держави;
- у разі загрози порушення інтересів держави;
- якщо захист цих інтересів не здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження;
- якщо захист цих інтересів неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження;
- у разі відсутності такого органу.

Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва.

Наявність підстав для представництва має бути обґрунтована прокурором у суді. Прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це відповідного суб'єкта владних повноважень. У разі підтвердження судом наявності підстав для представництва прокурор користується процесуальними повноваженнями відповідної сторони процесу.

Статтею 131¹ Конституції України до повноважень прокурора з виконання покладених на прокуратуру функцій не віднесено функцію представництва інтересів громадянина.

Справа № 560/4462/24 за позовом Керівника Кам'янець-Подільської окружної прокуратури в інтересах держави до Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної державної адміністрації, Вищого професійного училища №36 с. Балин про визнання незаконною бездіяльність Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної державної адміністрації; Вищого професійного училища №36 с. Балин щодо не забезпечення безкоштовним харчуванням дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, які виховуються та навчаються у Вищому професійному училищі №36 с. Балин Кам'янець-Подільського району Хмельницької області; зобов'язання Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної державної адміністрації, Вищого професійного училища №36 с. Балин розглянути питання про вжиття заходів щодо забезпечення безкоштовним харчуванням дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, які виховуються та навчаються у Вищому професійному училищі №36 с. Балин.

Ухвалою Хмельницького окружного адміністративного суду від 29.03.2024 позовну заяву керівника Кам'янець-Подільської окружної прокуратури в інтересах держави повернуто позивачу. Рішення окружного адміністративного суду мотивовано тим, що у спірних правовідносинах мова йде про захист прав конкретних осіб, а саме дітей, які навчаються у Вищому професійному училищі №36 с. Балин, а не про інтерес держави, як потребу у здійсненні загальнодержавних дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо.

Постановою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 15.08.2024 рішення окружного адміністративного суду залишено без змін. Колегія суддів у постанові зазначила, що у межах спірних правовідносин, правом на звернення до суду для захисту прав дітей наділені батьки (чи особи, які їх замінюють) або прокурор в інтересах громадянина, але не прокурор в інтересах держави.

Постановою Верховного Суду від 28.02.2025 ухвалу Хмельницького окружного адміністративного суду та постанову Сьомого апеляційного адміністративного суду залишено без змін.

Верховний Суд підтримав правову позицію окружного та апеляційного адміністративних судів про те, що прокурор не виконав вимоги законодавства щодо обґрунтування наявності підстав для представництва та не дотримався встановленого процесуальним законодавством порядку звернення до суду. Обраний прокурором спосіб звернення до суду не спрямований на захист інтересів держави у сфері охорони дитинства у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а направлений на захист охоронюваного законом інтересу конкретно визначених осіб, у спосіб фактично надання правничої допомоги таким особам, що не узгоджується із Конституцією України та європейськими стандартами в частині повноважень, якими наділений прокурор щодо представництва прокурором інтересів держави в суді та свідчить про намагання прокурора повернутись до так званого «загального нагляду» (нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина; нагляд за додержанням законів із цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами).

З огляду на викладене колегія суддів дійшла висновку про відсутність у прокурора підстав для представництва інтересів держави, а отже і права на звернення до суду з цим позовом.

Верховний Суд у справі № 917/1615/21 виклав свою позицію з приводу дотримання прокурором порядку, передбаченого ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» для представництва інтересів держави в суді. Зокрема, зазначено, що оскільки компетентний орган протягом

розумного строку після отримання повідомлення прокурора перед пред'явленням позову самостійно не звернувся до суду з позовом в інтересах держави, то це є достатнім аргументом для підтвердження прокурором підстав для представництва інтересів держави в суді.

Заява прокурора з грошовими вимогами до боржника підлягає залишенню без розгляду у разі встановлення судом відсутності будь-якого обґрунтування наявності підстав для представництва прокуратурою інтересів територіальної громади у справі про банкрутство.

Так, ухвалою Господарського суду Харківської області від 02.09.2024 заяву Новобаварської окружної прокуратури м. Харкова Харківської області в інтересах держави в особі Харківської міської ради з грошовими вимогами до боржника задоволено. Визнано Харківську міськраду кредитором боржника з грошовими вимогами в розмірі 682 654,88 грн. безпідставно збережених коштів у розмірі орендної плати за використання земельної ділянки; зобов'язано розпорядника майна внести відомості щодо визнаних вимог Новобаварської окружної прокуратури м. Харкова Харківської області в інтересах держави в особі Харківської міської ради до реєстру вимог кредиторів у зв'язку з доведеністю грошових вимог.

Ухвалою Господарського суду Харківської області від 30.09.2024 (за результатами попереднього засідання) до реєстру вимог кредиторів Торгівельно-комерційного ТОВ ПФ «Харків-Москва» включено визнані судом вимоги, заявлені Новобаварською окружною прокуратурою м. Харкова Харківської області в інтересах держави в особі Харківської міської ради, у розмірі 682 654,88 грн. заборгованості.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 25.11.2024 ухвалу Господарського суду Харківської області за результатами розгляду заяви Новобаварської окружної прокуратури міста Харкова в інтересах держави в особі Харківської міської ради з грошовими вимогами до боржника скасовано; заяву Новобаварської окружної прокуратури м. Харкова в інтересах держави в особі Харківської міської ради з грошовими вимогами до боржника залишено без розгляду; ухвалу Господарського суду Харківської області від 30.09.2024 за результатами попереднього засідання в частині включення до реєстру вимог Харківської міської ради у справі №922/3921/21(922/1371/22) скасовано.

Колегією суддів апеляційного господарського суду встановлено відсутність будь-якого обґрунтування наявності підстав для представництва прокуратурою інтересів територіальної громади в особі Харківської міської ради у справі про банкрутство. В тексті самої заяви з грошовими вимогами до боржника, а також в інших процесуальних документах обґрунтування представництва інтересів прокурором також не зазначено.

В ухвалі Господарського суду Харківської області від 02.09.2024 за результатами розгляду заяви Новобаварської окружної прокуратури міста Харкова в інтересах держави в особі Харківської міської ради з грошовими вимогами до Торгівельно-комерційного ТОВ ПФ «Харків-Москва» не досліджено питання щодо наявності у прокуратури підстав для представництва інтересів територіальної громади в особі Харківської міської ради у справі про банкрутство, доказів повідомлення прокуратурою Харківської міської ради про намір звернутись з заявою з грошовими вимогами.

Згідно з частиною 6 ст. 12 ГПК України позовне провадження та провадження у справі про банкрутство є різним за своєю суттю судовим розглядом. Хоча зазначеною нормою ГПК України і передбачено, що господарські суди розглядають справи про банкрутство (неплатоспроможність) у порядку, передбаченому цим Кодексом для позовного провадження, однак провадження у справі про банкрутство є самостійними, здійснюється з урахуванням особливостей, встановлених Кодексом України з процедур банкрутства, та є таким, що не передбачає автоматичного передання доказів позовного провадження без виконання відповідних процесуальних дій.

Із урахуванням викладеного та застосовуючи норми ст. 12, 74, 76-77 ГПК України, апеляційний господарський суд дійшов висновку про те, що навіть якщо прокурором і було обґрунтовано підстави представництва інтересів територіальної громади в позовному провадженні (хоча таких доказів до заяви з грошовими вимогами у справі про банкрутство первісно надано не було) - це не звільняє його від обов'язку обґрунтувати таке представництво

у справі про банкрутство. Отже, відповідні докази прокурор повинен був додати і до заяви з грошовими вимогами до боржника.

Постановою Верховного Суду від 18.02.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду від 25.11.2024 залишено без змін.

Обставина подання прокурором позову до суду раніше, ніж позов позивача, сама по собі не підтверджує факт бездіяльності уповноваженого органу в контексті положень статті 23 Закону України «Про прокуратуру» та, відповідно, не свідчить про дотримання прокурором порядку представництва інтересів держави.

У справі № 914/3137/24 за позовом керівника Львівської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Західного регіону в інтересах держави в особі Управління Служби безпеки України у Львівській області до Корпорації будівельних підприємств «Карпатбуд» про визнання недійсним пункту договору про закупівлю товарів (робіт) за державні кошти в частині включення в ціну договору ПДВ та стягнення 13909690,94 грн безпідставно сплаченого ПДВ, 10018508,46 грн інфляційних втрат, 2191243,75 грн 3% річних ухвалою Господарського суду Львівської області від 18.02.2025 позов прокурора залишено без розгляду на підставі п. 2 частини 1 ст. 226 ГПК України, оскільки прокурор не дотримався вимог ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру».

Судом встановлено, що 23.09.2024 керівник Львівської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Західного регіону повідомив Управління Служби безпеки України у Львівській області про те, що прокуратура вивчає питання щодо наявності підстав для застосування представницьких повноважень за фактом включення та оплати податку на додану вартість (ПДВ) до ціни договору щодо будівництва, яке здійснювалось на підставі договору про закупівлю товарів (робіт) за державні кошти, укладеного між СБУ та Корпорацією будівельних підприємств «Карпатбуд»; у зв'язку з чим прокурор просив надати інформацію про стан вжиття СБУ заходів щодо захисту інтересів держави у спірних правовідносинах, вказавши причини зволікання із вирішенням питання у законний спосіб чи інші мотиви невжиття таких заходів.

21.10.2024 СБУ повідомила прокурора про вжиття заходів на предмет наявності правових підстав звернення до суду в порядку самопредставництва з питань приведення у відповідність до вимог чинного податкового законодавства умов договору про закупівлю товарів (робіт) за державні кошти. Поряд із тим документи стосовно виконання договірних зобов'язань за договором про закупівлю товарів (робіт) за державні кошти були знищені 24.02.2022 у зв'язку із неможливістю забезпечення подальшого надійного зберігання і триває процес їх пошуку та відновлення з метою узгодження розрахунку суми ПДВ, що підлягає поверненню.

Місцевим господарським судом також встановлено, що лише 28.11.2024 позивач з'ясував фактичну вартість будівельних робіт за договором про закупівлю товарів (робіт) за державні кошти, після чого (19.12.2024) самостійно подав позов до Господарського суду Львівської області з тих же підстав і з тим же предметом, що і позов прокурора у справі.

З урахуванням вищевикладеного місцевий господарський суд дійшов висновку про відсутність підстав представництва прокурором інтересів держави в особі СБУ у спірних правовідносинах, оскільки позивач належно відреагував на звернення прокурора та невідкладно вжив заходів до самостійного поновлення порушених прав упродовж розумного строку, у тому числі звернувся до суду з аналогічним позовом в один день з прокурором.

Постановою Західного апеляційного господарського суду від 29.04.2025 ухвалу Господарського суду Львівської області залишено без змін.

Апеляційний господарський суд підтримав правову позицію місцевого господарського суду, що з урахуванням поведінки позивача після отримання повідомлення прокурора, останній якраз діяв як альтернативний суб'єкт звернення до суду і намагався замінювати компетентний орган, який може та бажає самостійно захищати інтереси держави. В постанові Західного апеляційного господарського суду зазначено, що позивач відреагував на повідомлення прокурора та чітко заявив про свій намір самостійно звернутися до суду з

позовом, тобто очевидно міг та бажав самостійно захистити свої права у спірних правовідносинах. Відтак у даному випадку відсутній критерій бездіяльності компетентного органу, який в розумінні ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» надає прокурору право на представництво інтересів держави в суді.

Верховний Суд постановою від 02.07.2025 постанову Західного апеляційного господарського суду і ухвалу Господарського суду Львівської області залишив без змін.

Колегія суддів касаційної інстанції зазначила, що прокурор не підтвердив підстави для представництва інтересів держави у цій справі в порядку ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» та ст. 53 ГПК України та безпідставно звернувся до суду в інтересах держави в особі позивача. Якщо попереднє листування свідчить про те, що воно мало характер інформування відповідного органу про вже раніше виявлені прокурором порушення, а відповідний орган протягом розумного строку на таку інформацію відреагував та/або буде здійснювати захист порушених інтересів, то, у такому випадку, відсутні підстави для представництва, передбачені абзацом 1 частини третьої ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру».

Не вжиття заходів реагування Державною інспекцією архітектури та містобудування України з метою відновлення порушених інтересів держави не створюють підстав для звернення прокурора до суду в інтересах держави в порядку пункту 6 частини четвертої ст. 41-1 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності».

Так, у справі № 620/232/25 керівник Чернігівської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Державної інспекції архітектури та містобудування України звернувся з позовом до Управління архітектури та містобудування Чернігівської міської ради, Виконавчого комітету Чернігівської міської ради, ТОВ «Клінтхсервіс» про визнання протиправним та скасування рішення виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 24.04.2024 «Про затвердження та надання містобудівних умов та обмежень забудови земельних ділянок»; скасування наказу Управління архітектури та містобудування Чернігівської міської ради від 26.04.2024 «Про надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки»; скасування містобудівних умов та обмежень для проектування об'єкта будівництва

Ухвалою Чернігівського окружного адміністративного суду від 17.02.2025 позовну заяву залишено без розгляду.

Зважаючи на відсутність підстав для представництва прокурором інтересів держави після відкриття провадження у справі, окружний адміністративний суд згідно з п. 2 частини 1 ст. 240 КАС України, вважав позовну заяву такою, що підписана особою, яка не має права її підписувати. Окружний адміністративний суд дійшов висновку, що лише у разі виявлення порушень вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності за наслідками перевірок, у центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, виникає право на звернення до суду з позовом про скасування рішень, прийнятих об'єктами нагляду. Судом враховано, що на період воєнного стану ДІАМ України за певних умов уповноважена проводити позапланові заходи державного нагляду (контролю). Разом з тим, це не означає, що прокурор наділений цими повноваженнями на період воєнного стану і без проведення уповноваженим органом перевірки, за результатами якої встановлено відповідні порушення, одразу звертатись до суду із скасуванням рішення про затвердження містобудівних умов та обмежень.

Постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 02.04.2025 ухвалу Чернігівського окружного адміністративного суду залишено без змін. Колегія суддів апеляційного адміністративного суду вважала, що прокурор не надав доказів, які б свідчили про невиконання або неналежне виконання Державною інспекцією архітектури та містобудування, яка є самостійною юридичною особою з повним обсягом процесуальної дієздатності, своїх функцій щодо архітектурно-будівельного контролю та нагляду, тому у прокурора не виникло право на звернення до суду з позовом про скасування рішення про затвердження містобудівних умов та обмежень без проведення уповноваженим органом перевірки.

За матеріалами справи встановлено, що п. 1.3 рішення виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 24.04.2024 «Про затвердження та надання містобудівних умов та обмежень забудови земельних ділянок» затверджено та надано містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки ТОВ «Клінттехсервіс» для будівництва автомийки самообслуговування на шість постів зі знесенням існуючої будівлі на орендованій земельній ділянці; наказом Управління архітектури та містобудування Чернігівської міської ради від 26.04.2024 «Про надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки» ТОВ «Клінттехсервіс» надано містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки для проєктування об'єкта будівництва автомийки самообслуговування на шість постів зі знесенням існуючої будівлі на орендованій земельній ділянці та внесено в реєстр містобудівних умов та обмежень містобудівні умови та обмеження для проєктування об'єкта будівництва автомийки самообслуговування на шість постів зі знесенням існуючої будівлі на орендованій земельній ділянці. Вказані містобудівні умови та обмеження для проєктування об'єкта будівництва, видані ТОВ «КЛІНТЕХСЕРВІС» для будівництва автомийки самообслуговування на шість постів зі знесенням існуючої будівлі на орендованій земельній ділянці мають статус діючих.

Також встановлено, що спірна земельна ділянка віднесена до земель громадської забудови та має цільове призначення для будівництва та обслуговування будівель торгівлі, що підтверджується договором оренди земельної ділянки.

Заступник керівника окружної прокуратури звернувся до ДІАМ України з листом, у якому серед іншого зазначив, що Чернігівською окружною прокуратурою розпочато процедуру встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді у порядку ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» за фактом можливого порушення вимог земельного законодавства внаслідок отримання ТОВ «КЛІНТЕХСЕРВІС» містобудівних умов та обмежень забудови спірної земельної ділянки, об'єктами дорожнього сервісу, всупереч цільовому призначенню земельної ділянки.

Листом від 27.11.2024 ДІАМ України повідомила прокурора про те, що станом на дату надання відповіді ДІАМ України не здійснювались заходи державного архітектурно-будівельного нагляду стосовно дотримання Управлінням архітектури та містобудування Чернігівської міської ради вимог містобудівного законодавства при видачі містобудівних умов та обмежень для проєктування об'єкта будівництва «Будівництво автомийки самообслуговування на шість постів зі знесенням існуючої будівлі на орендованій земельній ділянці».

Постановою Верховного Суду від 25.06.2025 ухвалу Чернігівського окружного адміністративного суду та постанову Шостого апеляційного адміністративного суду залишено без змін.

Верховний Суд підтримав правову позицію окружного та апеляційного адміністративних судів, що лише у разі виявлення порушень вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності за наслідками перевірок, у центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду виникає право на звернення до суду з позовом про скасування рішень, прийнятих об'єктами нагляду. Оскільки, компетентними органами за наслідками державного архітектурно-будівельного контролю чи державного архітектурно-будівельного нагляду не було виявлено вчинених суб'єктом містобудування порушень вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності щодо об'єкта будівництва автомийки самообслуговування, у ДІАМ України не виникло право на звернення до суду з позовом про скасування містобудівних умов та обмежень та, відповідно, у прокурора не виникло право на представництво інтересів держави в особі ДІАМ України шляхом звернення до суду з позовом.

Представництво прокурором інтересів держави в особі державних підприємств, установ, суб'єктів господарювання

В Законі України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1997-VII, який набрав чинності 15 липня 2015 року, законодавець обмежив права прокурора на представництво в суді інтересів держави в особі державних компаній, підприємств, установ, суб'єктів господарювання.

Так, Верховний Суд у справі № 910/4017/24 виклав свою позицію з приводу звернення прокурора з позовом в інтересах держави в особі військової частини. Зокрема, зазначено, що прокурор фактично звертався до суду не в інтересах держави, а в інтересах суб'єкта господарювання поза відносинами представництва, що не відповідає висновку про заборону здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, оскільки військова частина за своєю організаційно-правовою формою є державною установою, а не державним органом, як помилково зазначав прокурор у своєму позові. У спірних правовідносинах ця установа діяла як господарюючий суб'єкт, а не як суб'єкт владних повноважень, а тому пред'явлення позову в інтересах останнього є неправомірним і виходить за межі повноважень прокурорського представництва, що є підставою для залишення позову без розгляду.

Верховний Суд також вважав, що прокурор може звернутися до суду з позовом в інтересах держави в особі центрального органу виконавчої влади і військового управління, стягнувши кошти на користь військової частини (яка входить до сфери військового управління).

Рішенням Господарського суду Одеської області від 25.06.2024 у справі № 916/683/22 відмовлено в задоволенні позову заступника керівника Одеської обласної прокуратури в інтересах держави в особі ФДМУ до ГУ Держгеокадастру в Одеській області, Куяльницької сільради про передачу спірних земельних ділянок державної власності у комунальну власність; актів приймання-передачі земельних ділянок, рішень державних реєстраторів, державної реєстрації прав власності та зобов'язання повернути земельні ділянки Куяльницькою сільрадою у постійне користування НААН України та ДП ДГ «Новоселівське». Місцевий господарський суд дійшов висновку, що зміна цільового призначення особливо цінних земель державної власності, що перебувають у постійному користуванні, припинення права постійного користування ними, вилучення, припинення права державної власності та права постійного користування здійснюється на підставі рішення Кабінету Міністрів України за погодженням з Верховною Радою України. ФДМУ, виходячи з визначених Прокурором підстав позову, не є органом, уповноваженим державою на захист її інтересів у спірних правовідносинах, тобто вказана особа є неналежним позивачем.

При цьому судом враховано, що земельні ділянки не вибували з власності держави.

Постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 23.10.2024 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Апеляційний господарський суд дійшов висновку, що оскільки держава (ані в особі ФДМУ, ані в особі НААН України) не є і ніколи не була постійним користувачем спірних земельних ділянок, то держава не є належним позивачем за цими вимогами. Натомість таким користувачем було ДП ДГ «Новоселівське». Водночас Прокурор не вправі звертатись із позовом в інтересах держави в особі державного підприємства.

Постановою Верховного Суду від 29.01.2025 рішення Господарського суду Одеської області та постанову Південно-західного апеляційного господарського суду змінено, викладено їх мотивувальні частини в редакції цієї постанови, а в решті рішення та постанову залишені в силі.

Верховний Суд зазначив, що з урахуванням приписів ст. 15, 16, 387, 388 ЦК України, ст. 4 ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» всі заявлені прокурором вимоги, спрямовані, на його думку, на захист права власності держави (визнати незаконними та скасувати накази ГУ Держгеокадастру в Одеській області про передачу

спірних земельних ділянок державної власності у комунальну власність; визнати незаконними та скасувати акти приймання-передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення в частинах, що стосується передачі земельних ділянок із земель державної власності до земель комунальної власності Куяльницької сільради; визнати незаконними та скасувати додатки та окремі пункти додатків до актів приймання-передачі земельної ділянки сільськогосподарського призначення із земель державної у комунальну власність; скасувати рішення державних реєстраторів та скасувати державну реєстрацію права комунальної власності Куяльницької сільради на земельні ділянки з одночасним припиненням права комунальної власності Куяльницької сільради) є неналежними.

Якщо право власності на спірне нерухоме майно зареєстроване за іншою особою, то належному способу захисту права відповідає вимога про витребування від цієї особи (стягнення з неї) нерухомого майна. Задоволення віндикаційного позову щодо такого майна, тобто рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого володіння, є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за кінцевим набувачем, який є відповідачем.

З урахуванням вищевикладеного Верховний Суд дійшов висновку, що єдиною належною вимогою, спрямованою на захист прав держави, є вимога про витребування спірних земельних ділянок від територіальної громади (в особі Куяльницької сільради). Однак цієї вимоги прокурор не заявляв. Обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав є самостійною підставою для відмови в позові.

Верховний Суд зазначив, що місцевий та апеляційний господарські суди дійшли правильного висновку про відмову в позові в частині зазначених позовних вимог, але з інших підстав.

Представництво прокурором інтересів держави в окремих видах правовідносин

Враховуючи, що спірний об'єкт реконструкції перебуває у державній власності та функції замовника згідно з актом приймання-передачі Подільському УКБ були передані структурним підрозділом МОУ, прокурор правильно визначив позивача МОУ

У справі № 924/1014/23 Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Західного регіону в інтересах держави в особі МОУ, КЕВ м. Хмельницький звернулася з позовною заявою до Подільського управління капітального будівництва МОУ, ПП «Кьюейді» про визнання недійсним договору про реконструкцію казарми під багатоквартирний житловий будинок від 14.09.2020 № 1/17, укладеного між Подільським управлінням капітального будівництва МОУ та ПП «Кьюейді», оскільки Подільським управлінням капітального будівництва МОУ укладено оспорюваний договір з перевищенням наданих йому повноважень і всупереч законодавству, без погодження МОУ. За позицією прокурора, внаслідок укладення оспорюваного договору про реконструкцію казарми під багатоквартирний житловий будинок фактично відбулося вибуття з державної форми власності земельної ділянки, яка знаходиться на території військового містечка Хмельницького гарнізону.

Рішенням Господарського суду Хмельницької області від 20.03.2024 позовні вимоги задоволено.

Судом встановлено, що у листі від 05.09.2023 прокурор просив КЕВ, з метою встановлення підстав для представництва інтересів держави в суді, повідомити чи вживав КЕВ заходів щодо захисту та поновлення інтересів держави шляхом визнання в судовому порядку недійсним спірного договору. Листом від 07.09.2023 КЕВ повідомив про відсутність договору, дозволів щодо реконструкції вказаного об'єкту, а також вибуття (відчуження) його з державної власності. Також було повідомлено, що рішення щодо добровільної відмови від земельної ділянки, на якій розташована будівля, КЕВ не приймалося. Враховуючи зазначене, заходи щодо захисту та поновлення інтересів держави шляхом визнання в судовому порядку недійсним спірного договору не вживалися.

Прокурор листом від 05.09.2023 повідомив МОУ про підготовку позову в інтересах держави в особі МОУ та КЕВ про визнання недійсним спірного договору, який буде пред'явлено до Господарського суду Хмельницької області. Міністерство оборони України проінформувало прокуратуру, що питання щодо вжиття заходів претензійно-позовного характеру стосовно розірвання або визнання недійсним договору про реконструкцію казарми під багатоквартирний житловий будинок від 14.09.2020 № 1/17 в судовому порядку не опрацьовувалося.

З урахуванням викладеного місцевий господарський суд дійшов висновку, що звертаючись до компетентних органів до подання позову в порядку, передбаченому ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру», прокурор надав їм можливість відреагувати на стверджуване порушення інтересів держави, зокрема, шляхом призначення перевірки фактів порушення законодавства, виявлених прокурором, вчинення дій для виправлення ситуації, а саме подання позову або аргументованого повідомлення прокурора про відсутність такого порушення. Невжиття компетентними органами жодних заходів протягом розумного строку після повідомлення прокурора про стверджуване порушення, кваліфікується як бездіяльність відповідних органів та є достатньою підставою для представництва прокурором інтересів держави в суді.

Постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 05.09.2024 рішення місцевого господарського суду скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено.

Обґрунтовуючи постанову, апеляційний суд, серед іншого, зазначив, що підставою реалізації прокурором представницьких функцій відповідно до норм ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» стала, за доводами прокурора, усвідомлена пасивна поведінка позивачів. Позивачі є належними органами державної влади та військового управління, до компетенції яких віднесені відповідні повноваження у спірних правовідносинах.

Так, відповідно до п. п. 105 п. 4 Положення про МОУ, затвердженого постановою КМУ від 26.11.2014 р. № 671, МОУ відповідно до покладених на нього завдань здійснює в межах повноважень, передбачених законом, функції з управління об'єктами державної власності, які належать до сфери управління МОУ. МОУ з метою організації своєї діяльності забезпечує в установленому порядку самопредставництво МОУ в судах та інших органах через осіб, уповноважених діяти від його імені, у тому числі через посадових (службових) осіб юридичної служби МОУ або інших уповноважених осіб, а також забезпечує представництво інтересів МОУ в судах та інших органах через представників (п.п. 9 п. 5 Положення про МОУ).

Разом з тим, наказом МОУ від 03.07.2013 р. № 448 затверджено Положення про організацію КЕВ забезпечення ЗСУ, яке визначає організацію та завдання КЕВ забезпечення ЗСУ. Згідно з пунктом 5.14 Положення про організацію КЕВ забезпечення ЗСУ фонди військових містечок та земельні ділянки, утримання яких фінансується за рахунок бюджетних асигнувань відповідно до кошторису МОУ на квартирно-експлуатаційне забезпечення, обліковуються у КЕВ (КЕЧ). Відповідно до пункту 5.19 Положення про організацію КЕВ забезпечення ЗСУ вся документація з кількісного обліку фондів військових містечок та земельних ділянок зберігається у відповідному КЕВ (КЕЧ). Тобто КЕВ є уповноваженим органом, який має виокремлені завдання та функції, реалізація яких є формою об'єктивації інтересу держави.

Таким чином, апеляційний суд дійшов висновку, що прокурор дотримався порядку, передбаченого ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру».

Постановою Верховного Суду від 29.01.2025 постанову Північно-західного апеляційного господарського суду скасовано, а рішення Господарського суду Хмельницької області залишено без змін.

Верховний Суд підтримав правомірність задоволення позовних вимог прокурора про визнання недійсним договору про реконструкцію казарми під багатоквартирний житловий будинок зазначивши, що у Подільського управління капітального будівництва МОУ були відсутні повноваження на самостійне укладення спірного договору, у зв'язку з неподанням до МОУ звернення з необхідними документами та, як наслідок, неотриманням відповідного погодження, відповідно до частини четвертої ст. 4, частин першої та другої ст. 203 і ст. 215 ЦК

України, що є підставою для визнання договору про реконструкцію казарми під багатоквартирний житловий будинок недійсним.

З огляду на приписи ст. 202 ГК України, ст. 599 ЦК України, Верховний Суд дійшов висновку, що не перешкоджає поданню позову про визнання договору недійсним, закінчення строку (терміну) дії оспорюваного правочину до моменту подання позову.

Відтак, відмовляючи у задоволенні позову про визнання недійсним договору про реконструкцію казарми під багатоквартирний житловий будинок, апеляційний господарський суд помилково визначив, що закінчення дії такого договору позбавляє можливості визнати його недійсним.

Представництво прокурором інтересів держави у сфері охорони навколишнього середовища

Подавши позов до органу місцевого самоврядування, прокурор довів, що оскаржуваною бездіяльністю суб'єкта владних повноважень завдано шкоду інтересам держави

Так, у справі № 420/19870/21 за позовом заступника керівника Суворовської окружної прокуратури м. Одеси до Одеської міської ради про визнання протиправною бездіяльність Одеської міської ради щодо невзяття на облік безхазяйного майна, а саме, дамби Хаджибейського лиману та зобов'язання Одеської міської ради вчинити дії, спрямовані на взяття на облік безхазяйного майна шляхом звернення із заявою про взяття вказаної дамби Хаджибейського лиману на облік до органу, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно та розміщення оголошення про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік у друкованих засобах масової інформації рішенням Одеського окружного адміністративного суду від 25.04.2023 відмовлено у задоволенні позову.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції зазначив, що є передчасними у будь-якому разі вимоги до Одеської міськради вчинити дії зі взяття на облік дамби як безхазяйної речі, що у сукупності із висновком про недоведеність її статусу як безхазяйної речі є підставою для відмови у позові.

Постановою П'ятого апеляційного адміністративного суду від 24.10.2023 рішення Одеського окружного адміністративного суду залишено без змін.

У ході розгляду справи встановлено, що 26.05.2017 між Управлінням капітального будівництва Одеської міської ради та ТОВ «Будівельна компанія «Промбудсервіс» укладено договір на виконання робіт «Першочергові заходи щодо запобігання руйнування дамби Хаджибейського лиману у м. Одесі. Капітальний ремонт тіла дамби. Коригування» 02.04.2019 Одеський міський голова звернувся до голови Одеської обласної державної адміністрації з листом № 02.2-15МГ/74 щодо недопущення руйнування дамби Хаджибейського лиману та сприяння у наданні експертного висновку про рівень надзвичайної ситуації, яка може виникнути внаслідок руйнування дамби лиману, зокрема, шляхом ініціювання перед Державною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій питання виділення коштів з резервного фонду державного бюджету на проведення заходів на реконструкцію скидного каналу.

11.05.2021 Одеська з обласна державна адміністрація звернулася до Кабінету Міністрів України з листом № 4281/2/01-12/4145-2-21, в якому зазначено, що обласною державною адміністрацією розглядається варіант можливості набуття права власності на безхазяйну річ - гідротехнічну споруду дамби (тіла дамби) Хаджибейського лиману у визначеному ст. 335 ЦК України порядку з подальшою передачею зазначеного об'єкта після приведення його до нормативно-технічного стану. На позачерговому засіданні Комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Одеської обласної державної адміністрації розглядалося питання щодо визначення статусу насипу під дорожнім покриттям автомобільної дороги М-05-01 вздовж Хаджибейського лиману (балансоутримувача дамби), за результатом чого вирішено звернутися до Міністерства економіки України для підготовки пропозицій щодо розробки державної програми з проектом відновлювальних робіт Хаджибейської дамби.

20.10.2021 Міністерство інфраструктури України листом № 13782/27/10-21 надало відповідь, в якій зазначено, що у разі надходження експертних висновків від Мінрегіону та ДСНС, пропозицій від Мінфіну, обґрунтувань і розрахунків, в тому числі інформації щодо визначення статусу дамби та набуття права власності на неї від Одеської облдержадміністрації, Мінекономіки опрацює їх та подасть до КМУ пропозиції щодо виділення коштів з резервного фонду державного бюджету з метою здійснення заходів із запобігання виникненню надзвичайної ситуації на дамбі Хаджибейського лиману.

Постановою Верховного Суду від 21.06.2024 рішення Одеського окружного адміністративного суду та постанову П'ятого апеляційного адміністративного суду скасовано. Ухвалено нове рішення. Позов задоволено.

Визнано протиправною бездіяльність Одеської міської ради щодо невзяття на облік безхазяйного майна, а саме, дамби Хаджибейського лиману. Зобов'язано Одеську міську раду вчинити дії, спрямовані на взяття на облік безхазяйного майна шляхом звернення із заявою про взяття вказаної дамби Хаджибейського лиману на облік до органу, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, та розміщення оголошення про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік у друкованих засобах масової інформації.

Верховний Суд зазначив, що прокурор, звертаючись до суду з позовом, діяв відповідно до вимог ст. 53 КАС України та частини третьої ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру», захищаючи суспільний інтерес у такій важливій сфері, як забезпечення екологічної безпеки та безпеки життя та здоров'я людей. Колегія суддів вважала, що бездіяльність відповідача сприяє порушенню основних засад державної політики у сфері збереження інженерної інфраструктури водних об'єктів і комунальної власності, а також створює реальну загрозу настання надзвичайної ситуації техногенного характеру, що є законною підставою для вжиття прокурором заходів представницького характеру у відповідності до ст. 131¹ Конституції України та ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру».

З урахуванням приписів п. 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» ЗУ від «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності», частин 1, 5 ст. 15, ст. 60 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», ст. 317, 355 ЦК України відповідний орган місцевого самоврядування уповноважений визначати юридичну долю об'єктів, що розташовані на земельних ділянках комунальної власності. Саме власникові належать повний перелік правомочностей - право володіння, користування та розпорядження своїм майном, які він може реалізовувати на власний розсуд.

З урахуванням вищевикладеного Верховний Суд дійшов висновку, що з метою уникнення загрози заподіяння шкоди інтересам держави у сфері запобігання виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з неналежною експлуатацією гідротехнічної споруди, саме Одеська міська рада зобов'язана вживати дії, спрямовані на визначення правового статусу дамби. Якщо її власник невідомий, Одеса міська рада має обов'язок взяти дамбу на облік як безхазяйне майно шляхом звернення із відповідною заявою до органу, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно. Оскільки ч. 2 ст. 355 ЦК України сформульовано імперативно, звернення з відповідною заявою є обов'язком, а не правом Одеської міської ради.

Представництво прокурором інтересів держави в земельних спорах

Встановлення факту розташування спірних земельних ділянок в межах прикордонної смуги свідчить про їх належність до земель оборони в силу законодавчого визначення цільового призначення земель, і можливість перебування лише у державній власності, не підлягаючи передачі до комунальної чи приватної власності.

У справі № 922/885/24 рішенням Господарського суду Харківської області від 09.09.2024 задоволені позовні вимоги керівника Дергачівської окружної прокуратури Харківської області в інтересах держави в особі Харківської обласної державної (військової) адміністрації до ГУ Держгеокадастру у Харківській області, Дергачівської міської ради і ФГ

«Зорі Дергачівщини» про усунення перешкод власнику - державі в особі позивача у користуванні та розпорядженні землями оборони шляхом: визнання недійсним договору оренди землі від 31.05.2016, укладеного між ГУ Держгеокадастру у Харківській області і ФГ «Зорі Дергачівщини»; скасування в Державному земельному кадастрі державної реєстрації земельних ділянок з припиненням усіх речових прав на них; скасування в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно державної реєстрації права комунальної власності за Дергачівською міською радою та права оренди ФГ «Зорі Дергачівщини» на спірні земельні ділянки з припиненням вказаних речових прав і з закриттям розділу в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно; зобов'язання Дергачівській міській раді і ФГ «Зорі Дергачівщини» повернути державі в особі Харківської обласної державної (військової) адміністрації спірні земельні ділянки.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 16.01.2025 рішення Господарського суду Харківської області 09.09.2024 залишено без змін.

Суди виходили з того, що прокурором належним чином доведено факт, що спірні земельні ділянки розташовані в межах прикордонної смуги Державного кордону України з російською федерацією, що підтверджується схемою розташування земельних ділянок в прикордонній смузі; додатком 1 до Договору між Україною і російською федерацією про українсько-російський державний кордон, Описом проходження державного кордону між Україною та російською федерацією; вкопіюванням з Публічної кадастрової карти України, розпорядженням Харківської ОДА від 14.09.2018 № 522 «Про визначення ширини прикордонної смуги в межах території Харківської області», від 01.11.2021 № 539 «Про визначення ширини прикордонної смуги в межах території Харківської області», від 29.11.2021 № 582 «Про внесення змін до розпорядження голови обласної державної адміністрації від 01.11.2021 № 539».

З урахуванням приписів частини четвертої ст. 84, частин другої, третьої ст. 115 ЗК України, частини першої ст. 2, ст. 3, 4 ЗУ «Про використання земель оборони», ст. 22, 23 ЗУ «Про державний кордон України» суди дійшли висновку, що спірні земельні ділянки у межах прикордонної смуги, яка встановлена вздовж державного кордону України відносяться до земель оборони і відповідно до вимог законодавства мають використовуватися для цілей, пов'язаних із захистом держави, і ГУ Держгеокадастру у Харківській області не мало права розпоряджатися ними, шляхом передачі у комунальну власність Дергачівської міськради чи оренду для ведення фермерського господарства.

Матеріали справи свідчать, що прокурор листом від 11.12.2023 звернувся до Харківської ОВА та повідомив про встановлені порушення інтересів держави та про наявність підстав для представництва цих інтересів у земельній сфері при користуванні земельними ділянками на території Харківської області. У відповідь на лист прокурора Департамент агропромислового розвитку Харківської ОВА листом від 21.12.2023 повідомив, що він не є розпорядником запитуваної інформації та не опікується питаннями, порушеними у листі Харківської обласної прокуратури. Водночас Юридичний департамент не володіє запитуваними даними. Згідно з інформацією керівника апарату обласної військової адміністрації, в апараті ОВА інформація про спірні земельні ділянки відсутня.

Таким чином, Харківською ОВА та структурними підрозділами проігноровано звернення прокурора та заявлені в ньому факти порушень інтересів держави свідчать про бездіяльність уповноваженого державного органу у спірних правовідносинах.

З урахуванням вищевикладеного суди дійшли висновку, про те, що звернення прокурора з позовною заявою узгоджується з положеннями ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» та ст. 53 ГПК України.

Постановою Верховного Суду від 27.08.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду і рішення Господарського суду Харківської області залишено без змін.

Питання визначення критеріїв розмежування способів захисту права власності та застосування до них відповідних норм матеріального права неодноразово було предметом

розгляду Верховним Судом України. Особливо це актуально у спорах, що виникають із земельних відносин.

У справі № 917/675/24 за позовом заступника керівника Лубенської окружної прокуратури Полтавської області в інтересах держави в особі Лохвицької міської ради Полтавської області до ГУ Держгеокадастру у Полтавській області, ФО про скасування державної реєстрації права оренди на земельні ділянки та повернення земельних ділянок рішенням Господарського суду Полтавської області від 25.07.2024 позовні вимоги задоволено в частині усунення перешкод у користуванні та розпорядженні майном шляхом повернення земельних ділянок їх власнику в особі Лохвицької міської ради та скасування у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно державної реєстрації права оренди ФО на спірні земельні ділянки. Враховуючи те, що прокурором не було пред'явлено жодних позовних вимог до ГУ Держгеокадастру у Полтавській області, у задоволенні позову до ГУ Держгеокадастру у Полтавській області відмовлено.

Місцевий господарський суд виснував, що оскільки спірні договори оренди землі були укладені відповідачами без дотримання конкурентних засад за відсутності для цього підстав, визначених частиною другою ст. 134 ЗК України, тобто були спрямовані на незаконне заволодіння земельними ділянками державної власності, то такі договори згідно із частинами першою та другою ст. 228 ЦК України є нікчемними. Висновок господарського суду про відсутність в орендаря правових підстав для користування земельною ділянкою (користування землею на підставі нікчемного договору) став підставою для задоволення позовної вимоги щодо усунення перешкод у користуванні та розпорядженні майном шляхом повернення земельних ділянок їх власнику в особі Лохвицької міської ради.

Суд визнав вимогу про скасування рішення про державну реєстрацію прав та їх обмежень ефективним способом захисту порушених прав держави та задовольнив вимоги про скасування Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно державної реєстрації права оренди ФО на спірні земельні ділянки.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 02.12.2024 рішення Господарського суду Полтавської області скасовано в частині задоволених позовних вимог, прийнято нове рішення – про відмову у задоволенні позову.

Апеляційний господарський суд вважав помилковим висновок прокурора та місцевого господарського суду про те, що спірні договори оренди землі є нікчемними. В постанові апеляційного господарського суду зазначено, що ФО отримав спірні земельні ділянки до набрання чинності ЗУ від 18.02.2016 № 1012-VIII «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів», тобто у період, коли законодавством допускалося надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства без проведення земельних торгів. Крім цього, апеляційний суд послався на те, що обставини отримання заявником земельних ділянок за пільговою процедурою (без дотримання конкурентних засад) один раз чи більше не є очевидними і встановити це можливо лише під час перевірки заяви громадянина про надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства. Наведене було підставою для визнання договорів оренди такими, що є оспорюваними.

З урахуванням викладеного, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про відмову у задоволенні позовних вимог прокурора до ФО про скасування державної реєстрації права оренди на земельні ділянки та повернення земельних ділянок.

Постановою Верховного Суду від 16.04.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду в частині відмови в позові про зобов'язання повернути земельні ділянки скасовано, а рішення Господарського суду Полтавської області у цій частині залишено в силі. В іншій частині позовних вимог постанову Східного апеляційного господарського суду змінено, викладено її мотивувальну частину в редакції цієї постанови, а в решті залишено без змін.

Залишаючи без змін рішення місцевого господарського суду в частині задоволення позовних вимог про зобов'язання повернути земельну ділянку, Верховний Суд визнав, що

оскільки спірні договори за відсутності для цього підстави, визначеної в частині другій ст. 134 ЗК України, укладені без дотримання конкурентних засад, тобто спрямовані на незаконне заволодіння земельними ділянками комунальної власності (а на момент укладання договорів - державної власності), вони порушують публічний порядок та згідно із частинами першою та другою ст. 228 ЦК України є нікчемними. Тому позов прокурора про повернення земельних ділянок є таким, що спрямований на усунення перешкод у здійсненні власником права користування та розпорядження своїм майном, тобто негативним.

Щодо позовних вимог про скасування у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно державну реєстрацію права оренди, Верховний Суд зазначив, що функцією державної реєстрації права є оголошення належності нерухомого майна певній особі (особам). Фактичне володіння нерухомим майном здійснюється шляхом оголошення в реєстрі права на нерухоме майно. Володіння, оголошення (як і будь-який факт) не можуть бути скасовані. Ці вимоги не відповідають належному способу захисту прав та інтересів Лохвицької міської ради як позивача. Обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав є самостійною підставою для відмови у позові. Апеляційний господарський суд дійшов правильного висновку про відмову в позові в цій частині, але з інших підстав.

Підставою задоволення позовних вимог прокурора про визнання протиправним та скасування рішення державного реєстратора було порушення державним реєстратором вимоги частини 3 ст. 10 ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

У справі № 813/2417/17 за позовом заступника військового прокурора Західного регіону України в інтересах держави в особі КМУ до державного реєстратора Обласного комунального підприємства Львівської обласної ради бюро технічної інвентаризації та експертної оцінки про визнання незаконним та скасування рішення державного реєстратора від 06.02.2017 про державну реєстрацію права власності за ТОВ «АрхіБуд» на об'єкт нерухомого майна - незавершене будівництво рішенням Господарського суду Львівської області від 01.05.2023 позов прокурора задоволено повністю.

Суд першої інстанції установив наявність правових підстав для представництва прокурором інтересів держави в особі КМУ, зазначивши про дотримання прокурором вимог ст. 23, 24 ЗУ «Про прокуратуру». Суд врахував, що в обґрунтування необхідності здійснення представництва інтересів держави у суді, а саме КМУ, прокурор зазначав, що спірна земельна ділянка є державною власністю та належить до земель оборони, реєстрація за ТОВ «АрхіБуд» права власності на об'єкт незавершеного будівництва на земельній ділянці унеможливить її повернення до державної власності. Суд першої інстанції зауважив, що компетентні органи знали про можливі порушення інтересів держави, мали повноваження для захисту, але не зверталися до суду з відповідним позовом у розумний строк.

Постановою Західного апеляційного господарського суду від 02.10.2023 рішення Господарського суду Львівської області залишено без змін.

Постановою Верховного Суду від 13.02.2024 постанову Західного апеляційного господарського суду та рішення Господарського суду Львівської області залишено без змін.

Представництво прокурором інтересів держави у сфері публічних закупівель

Визначення обласної ради як позивача не залежить від джерел фінансування оспорюваного правочину, оскільки контроль за діяльністю підпорядкованої установи, включаючи оцінку законності укладених договорів та ефективності використання коштів, є її правом і обов'язком, визначеним законом.

Як приклад наведемо справу № 924/524/24 за позовом першого заступника керівника Хмельницької обласної прокуратури в інтересах держави в особі Хмельницької обласної ради до КНП «Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф», ТОВ «Вест Кард» про визнання недійсним пункту 3 додаткової угоди № 4 від

10.02.2022 до договору про закупівлю товарів від 10.08.2021, укладеного між КНП «Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» та ТОВ «Вест Кард» в частині збільшення ціни за одиницю товару з 01.01.2022 та стягнення 81 636, 15 грн.

Рішенням Господарського суду Хмельницької області від 18.09.2024 задоволено позовні вимоги. Місцевий господарський суд вважав, що дотримання вимог законодавства у сфері контролю за ефективним і цільовим використанням бюджетних коштів становить суспільний інтерес, оскільки використання коштів з порушенням встановлених норм підриває матеріальну і фінансову основу системи бюджетного фінансування, що, у свою чергу, завдає шкоди інтересам держави. Оскільки засновником КНП «Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» та власником його майна є територіальна громада Хмельницької області в особі Хмельницької обласної ради, яка фінансує та контролює діяльність цього комунального закладу, а також здійснює контроль за виконанням обласного бюджету, зокрема щодо законності та ефективності використання підприємством бюджетних коштів за договорами закупівлі товарів, місцевий господарський суд дійшов висновку, що Хмельницька обласна рада є належним позивачем у цій справі.

Місцевим господарським судом встановлено, що КНП «Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» повідомило прокурора, що ним було сплачено ТОВ «Вест Кард» за отримане пальне 5405816,15 грн, що на 81636,15 грн більше від суми яка підлягала сплаті за договором про закупівлю товарів.

ТОВ «Вест Кард» не виконало належним чином свої договірні зобов'язання щодо постачання товару у визначений строк та у визначеному обсязі, що призвело до безпідставного перерахування КНП «Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» грошових коштів, а ТОВ «Вест Кард» - їх безпідставного набуття у сумі 81636,15 грн, як підстави для їх стягнення згідно з частиною першою ст. 670 ЦК України

З огляду на вказані обставини, 10.05.2024 прокурор звернувся до Хмельницької обласної ради з повідомленнями про встановлення підстав та намір здійснювати представництво інтересів держави в суді, оскільки зазначені обставини порушують економічні інтереси держави у сфері контролю за ефективним і цільовим використанням бюджетних коштів, спричиняючи шкоду у вигляді незаконних витрат.

З урахуванням вищевикладеного місцевий господарський суд дійшов висновку про наявність підстав для задоволення позовних вимог, встановивши, що сторонами оспорюваного договору, всупереч інтересам держави, без належних правових підстав, у порушення вимог ЗУ «Про публічні закупівлі» та положень договору про закупівлю товарів від 10.08.2021 було укладено пункт 3.1 додаткової угоди до спірного договору, згідно з яким необґрунтовано зменшено обсяги закупівлі пального та одночасно безпідставно збільшено ціну за одиницю товару, що не відповідало вимогам тендерної документації.

Постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 09.01.2025 залишено без змін рішення Господарського суду Хмельницької області.

Постановою Верховного Суду від 12.03.2025 постанову Північно-західного апеляційного господарського суду та рішення Господарського суду Хмельницької області залишено без змін.

Щодо обґрунтованості представництва інтересів держави прокурором у спорі про недійсність договору через їх невідповідність ЗУ «Про публічні закупівлі», укладеного між медичним закладом та суб'єктом господарювання, Верховний Суд зазначив, що КНП «Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» є об'єктом спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Хмельницької області в особі Хмельницької обласної ради, яка виступає його засновником.

Відповідно до ст. 13 Конституції України, власність зобов'язує. Це положення відображає соціальну функцію власності, підкреслюючи, що право власності передбачає не лише можливість володіння, користування та розпорядження майном, але й відповідальність власника перед суспільством.

У такий спосіб, оскільки Хмельницька обласна рада є власником КНП «Хмельницький обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф», який виступає стороною оспорюваної додаткової угоди, вона наділена визначеними законодавством повноваженнями щодо здійснення контролю за належним функціонуванням підпорядкованого комунального закладу, дотриманням вимог законодавства у сфері фінансово-господарської діяльності, а також забезпеченням ефективного та правомірного витрачання ним коштів відповідно до встановлених процедур.

При цьому джерело походження таких коштів (державний або місцевий бюджет, власні надходження підприємства чи інші фінансові ресурси) не має вирішального значення, оскільки контроль за фінансово-господарською діяльністю юридичної особи є правом та обов'язком її власника незалежно від джерел фінансування.

Застосування позовної давності у спрах за участю прокурора

Позовна давність - це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (стаття 256 ЦК України).

Відповідно до частини першої статті 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Для правильного застосування частини першої статті 261 ЦК України при визначенні початку перебігу позовної давності має значення не тільки безпосередня обізнаність особи про порушення її прав, а й об'єктивна можливість цієї особи знати про обставини порушення її прав. Дотримання строку звернення до суду є однією з умов реалізації права на позов і пов'язано з реалізацією права на справедливий судовий розгляд. Інститут позовної давності запобігає виникненню стану невизначеності у правових відносинах.

Позовна давність забезпечує юридичну визначеність правовідносин сторін та остаточність рішень, запобігаючи порушенню прав відповідача. Питання щодо поважності причин пропуску позовної давності, тобто наявності обставин, які з об'єктивних, незалежних від позивача причин унеможлилювали або істотно утруднювали подання позову, вирішуються судом у кожному конкретному випадку з урахуванням наявних фактичних даних про такі обставини.

Витребування прокурором документів для підтвердження підстав представництва в суді не може слугувати механізмом продовження встановлених законом строків звернення до суду.

У справі № 320/43928/24 за позовом заступника керівника Львівської обласної прокуратури в інтересах держави до Державної служби геології та надр України про визнання протиправним та скасування наказу Державної служби геології і надр України від 15.09.2011 № 69 в частині надання спеціального дозволу на користування надрами ТзОВ «ПАРІ» згідно з п. 3 Додатку 1 «Перелік спеціальних дозволів, які надаються згідно з підпунктом першим пункту 8 Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами»; визнання протиправним та скасування спеціального дозволу на користування надрами від 25.10.2011 № 5398, виданий ТзОВ «ПАРІ НАФТОГАЗ» ухвалою Київського окружного адміністративного суду від 16.10.2024 позовну заяву повернуто на підставі п.9 частини четвертої ст. 169 КАСУ України.

Окружний адміністративний суд вважав, що враховуючи Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19.03.2021, яке введено в дію Указом Президента України від 25.03.2021 № 122/2021, є обов'язковими до виконання, повноваження та функції прокуратури, прокурор мав повноваження та обов'язок на перевірку дотримання Державною службою геології та надр України законодавства під видання спірного дозволу ТОВ «ПАРІ НАФТОГАЗ» щонайменше з березня 2021 року, але вказані дії прокурором розпочаті лише з 07.08.2024 (звернення із запитом до Державної служби геології та надр України).

З урахуванням приписів ст. 1 ЗУ «Про прокуратуру», відповідно до п. 4 наказу Генерального прокурора України від 21.09.2018 № 186 «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді та при виконанні судових рішень» (чинний до 22.08.2020 р.) зобов'язано органи прокуратури отримувати відомості про наявність підстав для застосування представницьких повноважень, зокрема, публікації у засобах масової інформації, мережі Інтернет, а наказом Офісу Генерального прокурора від 21.08.2020 № 389 «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді» розширено положенням «публічної інформації у Формі відкритих даних».

Незважаючи на формулювання у вказаному вище рішенні Ради національної безпеки і оборони України вимоги вжиття додаткових заходів щодо виявлення й розслідування фактів порушення вимог законодавства у сфері надрокористування з використанням слова «рекомендувати», зважаючи на норми частини 4 ст. 10 ЗУ «Про Раду національної безпеки і оборони України» органи прокуратури зобов'язані були своєчасно зреагувати на таке рішення та вжити відповідні заходи.

В обґрунтування підстав поновлення строку звернення до суду прокурор в позовній заяві посилався на те, що початок перебігу строку звернення до адміністративного суду слід визначати з часу ознайомлення прокурором з усіма матеріалами та документами, які свідчать про порушення інтересів держави, тобто з 13.08.2023.

З урахуванням вищевикладеного окружний адміністративний суд дійшов висновку, що прокурор мав доступ до інформації щодо підстав надання спеціального дозволу на користування надрами ще у 2018 році, а враховуючи рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19.03.2021, міг з березня 2021 року подавати запити до Держгеонадра, у тому числі і щодо протоколу ДКЗ, а не через 7 років після отримання від ТОВ «ПАРІ НАФТОГАЗ» спеціального дозволу на користування надрами. Проте позовну заяву позивачем до суду надано лише у вересні 2024 року, тобто з порушенням строку звернення до суду та поважні причини пропуску такого строку відсутні.

Постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 28.11.2024 ухвалу Київського окружного адміністративного суду залишено без змін.

Постановою Верховного Суду від 13.05.2025 ухвалу Київського окружного адміністративного суду та постанову Шостого апеляційного адміністративного суду залишено без змін.

Верховний Суд вважав, що доводи прокурора про те, що початок перебігу строку звернення до адміністративного суду слід визначати з часу ознайомлення прокурором з усіма матеріалами та документами, які свідчать про порушення інтересів держави, є необґрунтованими, оскільки витребування прокурором документів для підтвердження підстав представництва в суді не може слугувати механізмом продовження встановлених законом строків звернення до суду з адміністративним позовом. Позов у цій справі подано не на захист інтересів прокуратури, а на захист інтересів держави, яка, здійснюючи відповідно до ст. 7-11 Кодексу України про надра через уповноважені органи регулювання гірничих відносин та державне управління у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр, не могла бути необізнаною про надання спеціального дозволу на користування надрами.

Початок строку звернення прокурора до суду з віндикаційним позовом пов'язаний з моментом державної реєстрації права власності на це майно у встановленому законом порядку.

Наприклад, у справі № 922/2908/24 керівник Немишлянської окружної прокуратури м. Харкова звернувся в інтересах держави з позовом до Харківської міської ради, Управління комунального майна та приватизації Департаменту економіки та комунального майна Харківської міської ради, ФОП, ФО про визнання незаконним та скасування п. 12 додатку до рішення Харківської міськради від 22.02.2012 № 638/12 «Про відчуження об'єктів комунальної власності територіальної громади м. Харкова»; визнання недійсним договору купівлі - продажу нежитлової будівлі; витребування у ФО на користь Харківської міської об'єднаної територіальної громади в особі Харківської міської ради об'єкт нерухомого майна.

Також прокурор вказував, що позовна давність пропущена з поважних причин, тож порушене право підлягає судовому захисту, а строк звернення до суду просив поновити.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 27.12.2024 у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Рішення місцевого господарського суду мотивовано тим, що вимоги про визнання незаконним та скасування п. 12 додатку до рішення Харківської міськради та визнання недійсним договору купівлі - продажу нежитлової будівлі є неефективним способом захисту права, яке прокурор вважав порушеним.

Вимогу про витребування у ФО на користь Харківської міської об'єднаної територіальної громади в особі Харківської міської ради об'єкт нерухомого майна суд визнав обґрунтованою. Разом з цим не погодився з доводами прокурора про поважність причин пропуску позовної давності. Місцевий господарський суд вважав, що перебіг позовної давності за вимогами про витребування майна слід пов'язувати із датою реєстрації цього майна в Державному реєстрі речових прав за набувачем ФОП.

Із встановлених судом обставин справи вбачається, що з комунальної власності спірне нерухоме майно вибуло на підставі договору купівлі-продажу від 12.09.2012 № 4891-В-С, укладеного між Управлінням комунального майна та приватизації Департаменту економіки та комунального майна Харківської міської ради та ФОП. 19.11.2012 ФОП зареєстрував права власності за собою у Державному реєстрі речових прав на спірний об'єкт нерухомого майна.

З урахуванням викладеного суд дійшов висновку про те, що перебіг позовної давності за вимогою про витребування у ФО на користь Харківської міської об'єднаної територіальної громади в особі Харківської міської ради об'єкт нерухомого майна слід обраховувати з дати державної реєстрації права власності у Державному реєстрі речових прав на це майно за ФОП, яка здійснена 19.11.2012. Оскільки позовна заява подана прокурором до суду 16.08.2024, тобто через майже 12 років з моменту порушення, то позовну давність, про застосування якої заявив і ФО, прокурором пропущено, а наведені прокурором причини її пропуску суд визнав непереконливими.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 20.03.2025, рішення місцевого господарського суду Харківської області скасовано в частині відмови у задоволенні вимоги про витребування у ФО на користь Харківської міської об'єднаної територіальної громади в особі Харківської міської ради об'єкт нерухомого майна та у цій частині ухвалено нове рішення, яким цю вимогу задоволено.

Колегія суддів апеляційного господарського суду вважала, що ФО є добросовісним набувачем спірного майна, яке набуто ним безоплатно від особи, яка не мала права його відчужувати і у такого набувача відповідно до положень частини 3 ст. 388 ЦК України власник мав витребувати його у всіх випадках, тому права та інтереси Харківської міської об'єднаної територіальної громади є порушеними, що є підставою для задоволення вимоги про витребування у ФО на користь Харківської міської об'єднаної територіальної громади в особі Харківської міської ради об'єкт нерухомого майна.

Щодо позовної давності апеляційний суд вказав на те, що прокурор її не пропустив, оскільки про порушення прав територіальної громади міста Харкова він довідався з моменту отримання доступу до приватизаційної справи щодо спірного майна на підставі ухвали Дзержинського районного суду м. Харкова від 20.07.2023 в рамках кримінального провадження, тому перебіг позовної давності тривалістю три роки почався від дати цієї ухвали слідчого судді.

Постановою Верховного Суду від 04.06.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду скасовано, а рішення Господарського суду Харківської області залишено без змін.

Верховний Суд зазначив, що діюче законодавство не пов'язує перебіг позовної давності за віндикаційним позовом ані з укладенням певних правочинів щодо майна позивача, ані з фактичним переданням майна порушником, який незаконно заволодів майном позивача, у володіння інших осіб. Велика Палата Верховного Суду у справі № 653/1096/16-ц від 04.07.2018 вказала, що враховуючи специфіку речей в обороті, володіння рухомими та

нерухомими речами відрізняється: якщо для володіння першими важливо встановити факт їх фізичного утримання, то володіння другими може бути підтверджене, зокрема, фактом державної реєстрації права власності на це майно у встановленому законом порядку.

Згідно з встановленими господарськими судами обставинами, 19.11.2012 ФОП зареєстрував права власності за собою у Державному реєстрі речових прав на спірний об'єкт нерухомого майна.

Верховний суд підтримав правову позицію місцевого господарського суду, що перебіг позовної давності за вимогою прокурора про витребування у ФО на користь Харківської міської об'єднаної територіальної громади в особі Харківської міської ради об'єкт нерухомого майна, слід обраховувати з дати державної реєстрації права власності у Державному реєстрі речових прав на це майно за ФОП, яка здійснена 19.11.2012.

У іншій справі № 463/9009/21 заступник керівника Львівської обласної прокуратури в інтересах держави в особі МОН України звернувся з позовом до ФО, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору - ЛНУ ім. І. Франка, про витребування майна з чужого незаконного володіння, скасування державної реєстрації права власності.

Рішенням Личаківського районного суду м. Львова від 24.03.2023 позов задоволено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що відносно майна ЛНУ ім. І. Франка, управління яким здійснюється МОН України, законом встановлена заборона на його відчуження, в тому числі в порядку приватизації. Документи, на підставі яких відбулась приватизація державного житлового фонду - квартири, прийняті за відсутності волевиявлення власника - держави в особі МОН України.

Місцевий суд також вважав, що позивачем не пропущена позовна давність, оскільки про порушення свого права позивач дізнався (повинен був дізнатися) з часу залучення його до участі у справі № 463/6643/18 ухвалою Львівського апеляційного суду від 04.01.2021 як третьою особи. Суд вважав, що доводи заяви про застосування позовної давності цих висновків суду не спростовують, інших доказів щодо пропуску позовної давності безпосередньо позивачем в особі МОН України (чи його попередників у спірних правовідносинах) матеріали справи не містять. В рішенні суду також зазначено, що матеріали справи не містять доказів, що прокурору Львівської обласної прокуратури було відомо (або повинно було бути відомо) про порушення права позивача раніше останнього. Участь у кримінальному провадженні № 42013150050000082 про обвинувачення ФО_3 прокурори Львівської обласної прокуратури не приймали, жодних звернень від позивача до Львівської обласної прокуратури з приводу порушення прав не надходило..

Постановою Львівського апеляційного суду від 12.11.2024 рішення Личаківського районного суду м. Львова залишено без змін.

Постановою Верховного Суду від 22.01.2025 рішення Личаківського районного суду м. Львова та постанову Львівського апеляційного суду скасовано. Ухвалено нове судові рішення, яким у задоволенні позовних вимог прокурора відмовлено.

Верховний Суд вважав, що на позови прокурора, які пред'являються від імені держави і направлені на захист права державної власності, поширюється положення ст. 257 ЦК України щодо загальної позовної давності, і на підставі частини першої ст. 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли держава в особі її органів як суб'єктів владних повноважень довідалася або могла довідатися про порушення прав і законних інтересів. Якщо у передбачених законом випадках з позовом до суду звернувся прокурор в інтересах відповідного органу (підприємства), то позовна давність обчислюється від дня, коли про порушення свого права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатись саме цей орган (підприємство), а не прокурор.

Про наявність спорів щодо приватизації майна у спірному будинку МОН України могло дізнатись при розгляді справи № 2-470/09 (рішення Личаківського районного суду м. Львова від 16.11.2009). У вказаному рішенні суду зазначено, що з долученого до справи свідоцтва про право власності на квартиру, яка є предметом спору вбачається, що вказана квартира відповідачем передана у власність мешканцям квартири. Вказані обставини свідчать про те,

що МОН України, яке було залучено до участі у справі в якості третьої особи, мало бути відомо про приватизацію квартири ще під час розгляду у 2009 році справи № 2-470/09 та ухвалення у ній судового рішення – 16.11.2009.

Ухвалою Галицького районного суду м. Львова від 12.03.2014 у кримінальній справі № 461/2203/14-к клопотання прокурора задоволено. Звільнено ФО_3 від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення (злочину), передбаченого частиною другою ст. 167 КК України (в редакції 1960 року), на підставі ст. 49 КК України. Кримінальне провадження № 4201350050000082 закрито. Відомостей про вжиття прокурором заходів щодо відшкодування за рахунок ФО_3 завданих державі внаслідок вчинення злочину збитків не надано.

Верховний Суд вважав, що вказані обставини достовірно свідчать про те, що прокурору станом на 12.03.2014 було достеменно відомо про порушення прав МОН України у зв'язку з відчуженням ФО_2 спірної квартири.

З урахуванням вищевикладеного Верховний Суд дійшов висновку про пропуск прокурором при поданні позову у 2021 році позовної давності про витребування квартири, переданої ФО_2 у 1996 році, а відтак у задоволенні позову заступника керівника Львівської обласної прокуратури в інтересах держави в особі МОН України відмовлено з підстав пропуску позовної давності, про застосування наслідків якого було заявлено відповідачем.

Якщо у передбачених законом випадках у разі порушення або загрози порушення інтересів держави з позовом до суду звертається прокурор від імені органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, позовну давність слід обчислювати з дня, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах.

У справі № 915/317/21 заступник військового прокурора Миколаївського гарнізону в інтересах держави в особі МОУ звернувся з позовною заявою до КЕВ та ТОВ «Лан» про визнання недійсним, укладеного між відповідачами, договору про спільний обробіток землі від 06.07.2016 № 542/8 та припинення його дії на майбутнє з моменту набрання рішенням суду законної сили; зобов'язання ТОВ «Лан» звільнити земельну ділянку (територія полігону військової частини) яка використовується ТОВ «Лан» на підставі оспорюваного договору про спільний обробіток землі.

Рішенням Господарського суду Одеської області від 06.02.2023, залишеним без змін постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 24.08.2023, у задоволенні позову відмовлено повністю у зв'язку зі впливом позовної давності.

Судами встановлено, що матеріали справи містять низку внутрішніх листів як КЕУ Збройних Сил України, так і відповідальних осіб МОУ щодо організації роботи по надходженню коштів на спеціальні рахунки МОУ, раціонального використання земель МОУ, тощо; Методичні рекомендації щодо укладання договорів спільної обробки землі з вирощування сільськогосподарських культур на земельних ділянках землекористувачів МОУ, затверджені Заступником Міністра оборони України у 2016 року.

15.08.2016 КЕВ листом повідомив Першого заступника військового прокурора Південного регіону України про те, що ним 06.07.2016 та 29.07.2016 було дійсно укладено договори про спільний обробіток землі з суб'єктами господарювання на підставі ст. 4 ЗУ «Про використання земель оборони» та Протоколу наради заступника Міністра оборони України з власниками фермерських господарств від 17.03.2016.

МОУ повідомило прокуратуру про те, що відповідно до рішень, прийнятих МОУ у 2016 році, КЕВ організовано укладення договорів з вирощування сільськогосподарських культур на конкурсних засадах, при цьому, умовами таких договорів передача земельних ділянок та припинення права постійного користування не передбачено. На час надання відповіді, зобов'язання за договорами про спільний обробіток виконуються належним чином, строк дії договорів - 31.12.2025. МОУ також зазначило, що Збройні Сили України заінтересовані в укладенні договорів вирощування сільськогосподарських культур, оскільки це зменшує ризик

самовільного зайняття земельних ділянок сторонніми особами, надає можливість ефективного використання земель оборони та забезпечення надходження коштів до спеціального фонду МОУ з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ.

Міністерство окремо відмітило, що підстав та доцільності припинення договірних відносин з наведеними у листі суб'єктами господарювання не вбачається, та з огляду на відсутність порушених інтересів МОУ заходи претензійної та позовної роботи ним не вживалися.

Виходячи з аналізу ст. 13, 77 ЗК України, ст. 9, 14 ЗУ «Про Збройні Сили України», частини першої ст. 4 ЗУ «Про використання земель оборони», вважали, що військові частини можуть дозволяти фізичним і юридичним особам вирощувати сільськогосподарські культури, випасати худобу та заготовляти сіно на землях, наданих їм у постійне користування, за погодженням з органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади і в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Порядок надання військовими частинами дозволів фізичним і юридичним особам на вирощування сільськогосподарських культур, випасання худоби та заготівлі сіна на землях, наданих їм у постійне користування, мав бути визначений Кабінетом Міністрів України, оскільки, саме на Кабінет Міністрів України як на вищий орган виконавчої влади Конституцією та законами України покладено повноваження, зокрема, стосовно підзаконного регулювання порядку використання земель оборони, тому заміна такого порядку нормативними документами Міністерства оборони України не може вважати належним врегулюванням даних правовідносин.

З урахуванням вищевикладеного суди дійшли висновку про наявність підстав для визнання недійсним оспорюваного договору про спільний обробіток землі. Суди зазначили, постійний користувач земельної ділянки не наділений повноваженнями надавати третім особам земельну ділянку, тобто розпоряджатися нею, в тому числі шляхом надання в оренду чи в спільну діяльність, оскільки цим правом наділений виключно відповідний орган, уповноважений державою на здійснення даних функцій. Укладаючи спірний правочин, сторони відповідно до частини 1 ст. 3 ЦК України, діючи добросовісно та обачливо, повинні були враховувати відсутність порядку, визначеного Кабінетом Міністрів України, що унеможлиблювала реалізацію такого права.

Поряд з цим місцевий та апеляційний господарські суди дійшли висновку про необхідність відмови в задоволенні позову з підстав пропуску позивачем строку позовної давності на звернення з таким позовом.

Держава зобов'язана забезпечити належне правове регулювання відносин і відповідальна за діяльність її органів, прийняття нормативно-правових актів не повинно ставити під сумнів стабільність цивільного обороту, підтримувати яку мають норми про позовну давність, тому, на відміну від інших учасників цивільних правовідносин, держава несе ризик впливу позовної давності на оскарження нею незаконних дій державних органів, зокрема шляхом укладання правочинів з порушенням вимог законодавства. Тлумачення частин 1 та 5 ст. 261 ЦК України свідчить, що потрібно розрізняти початок перебігу позовної давності залежно від виду позовних вимог. Для вимоги про визнання правочину недійсним перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалась, або могла довідатись про вчинення цього правочину.

Аналізуючи нормативну базу, матеріали справи на предмет того, коли про порушене право довідався або міг довідатись державний орган, в особі якого подано прокурором позов, суди встановили, що МОУ було обізнано про існування договорів про спільний обробіток землі з моменту їх укладання, про що свідчать, крім отримання погодження зазначених договорів, низка вказівних документів, датованих 2016 роком.

З матеріалів справи також вбачається, що 15.08.2016 КЕВ листом повідомив Першого заступника військового прокурора Південного регіону України про те, що ним 06.07.2016 та 29.07.2016 було дійсно укладено договори про спільний обробіток землі з суб'єктами господарювання на підставі ст. 4 ЗУ «Про використання земель оборони» та Протоколу наради заступника Міністра оборони України з власниками фермерських господарств від 17.03.2016.

Тобто, прокурор був обізнаний з обставиною існування оскаржуваного договору з моменту отримання листа КЕВ від 15.08.2016, що є додатковим свідченням обґрунтованості відліку судом строку позовної давності на звернення з таким позовом саме з 2016 року.

Виходячи з аналізу ст. 256, 257, 261 ЦК України, місцевий та апеляційний господарські суди дійшли висновку про відмову в задоволенні позовних вимог у зв'язку з пропуском позовної давності.

Постановою Верховного суду від 15.01.2025 постанову Південно-західного апеляційного господарського суду та рішення Господарського суду Одеської області залишено без змін.

Розподіл судових витрат у справах за позовом прокурора в інтересах держави

Вимоги прокурора про вирішення питання відшкодування судових витрат на підставі частини 3 ст. 130 ГПК України не підлягають задоволенню, якщо прокурор не є відповідачем у справі, оскільки відповідно до приписів ст. 130 ГПК України саме відповідач має право на звернення із заявою про відшкодування судових витрат з позивача, а не будь-яка інша сторона.

Як приклад можна навести справу № 922/2604/22 за позовом ФОП – 1 до ФОП – 2 про стягнення суми заборгованості суми орендної плати за договором оренди земельної ділянки та визнання права власності на земельну ділянку та за зустрічним позовом ФОП – 2 до ФОП – 1 про визнання права власності в обсязі частки розміром 806/1000 на земельну ділянку.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 27.04.2023 первісний позов задоволено в частині визнання права власності за ФОП -1 на земельну ділянку в обсязі частки розміром 194/1000. В іншій частині первісних позовних вимог відмовлено. Зустрічний позов задоволено у повному обсязі.

З матеріалів справи вбачається, що до Східного апеляційного господарського суду з апеляційною скаргою звернувся заступник керівника Харківської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Харківської обласної військової адміністрації. В апеляційній скарзі заступник керівника Харківської обласної прокуратури просив залучити до участі у справі Харківську обласну військову адміністрацію в якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача за первісним позовом – ФОП - 1, а також на стороні відповідача за первісним позовом – ФОП -2.

Ухвалою Східного апеляційного господарського суду від 22.11.2023 прийнято відмову ФОП- 1 від первісного позову та прийнято відмову ФОП - від зустрічного позову. Визнано нечинним рішення Господарського суду Харківської області від 27.04.2023. Закрито провадження у справі. Повернуто Харківській обласній прокуратурі з Державного бюджету України 50 % судового збору на підставі частини 2 ст. 130 ГПК України, сплаченого за подання апеляційної скарги.

Додатковою ухвалою Східного апеляційного господарського суду від 21.12.2023 у справі задоволено заяву заступника керівника Харківської обласної прокуратури про стягнення витрат зі сплати судового збору за подання апеляційної скарги на рішення Господарського суду Харківської області від 27.04.2023.

Постановляючи додаткову ухвалу, апеляційний господарський суд виходив із того, що Харківська обласна прокуратура як учасник апеляційного провадження зазнала судових витрат у вигляді 50 % від сплаченого судового збору (частина, яка не підлягала поверненню з Державного бюджету України) внаслідок відмови ФОП -1 від первісного позову та відмови ФОП -2 від зустрічного позову. За таких обставин, апеляційний господарський суд дійшов висновку про наявність правових підстав для покладення витрат Харківської обласної прокуратури зі сплати судового збору за подання апеляційної скарги у невідшкодованій за рахунок Державного бюджету України частині на підставі частини 3 ст. 130 ГПК України за рахунок ФОП -1 та ФОП – 2.

Постановою Верховного Суду від 27.02.2024 додаткову ухвалу Східного апеляційного господарського суду, відмовлено в задоволенні заяви заступника керівника Харківської обласної прокуратури про стягнення витрат зі сплати судового збору за подання апеляційної скарги на рішення Господарського суду Харківської області від 27.04.2023.

Верховний Суд зазначив, що відповідно до частини 1 ст. 41, частин 1, 3, 4 ст. 45 ГПК України сторонами в судовому процесі – позивачами і відповідачами – можуть бути особи, зазначені у ст. 4 ГПК України. Позивачами є особи, які подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного, невизнаного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу. Відповідачами є особи, яким пред'явлено позовну вимогу. В постанові зазначено, що згідно з ГПК України у справах позовного провадження учасниками справи є сторони та треті особи.

Частиною 3 ст. 130 ГПК України встановлено, що у разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються з позивача. Однак якщо позивач не підтримує своїх вимог унаслідок задоволення їх відповідачем після пред'явлення позову, суд за заявою позивача присуджує стягнення понесених ним у справі витрат з відповідача.

З урахуванням викладеного Верховний Суд дійшов висновку, що оскільки Харківська обласна прокуратура та Харківська військова адміністрація не є відповідачами у справі, а тому до них не можуть бути застосовані спеціальні приписи ст. 130 ГПКУ України. (Аналогічний правовий висновок викладений в постанові Верховного Суду від 15.10.2024 у справі № 922/2635/22).

Верховний Суд у справі № 922/1394/21 за позовом керівника Шевченківської окружної прокуратури м. Харкова в інтересах держави в особі Харківської міської ради, Північно-Східного офісу Держаудитслужби до Департаменту будівництва та шляхового господарства Харківської міськради і ТОВ «Спецбуд-3» про визнання недійсними договорів про закупівлю робіт виклав свою позицію з приводу того, що звертаючись із позовом в інтересах держави, прокурор є суб'єктом сплати судового збору та самостійно здійснює права та виконує обов'язки, пов'язані з розподілом судових витрат.

Участь прокурора на різних стадіях судового процесу

Наявність у прокурора повноважень на представництво інтересів держави, передбачених Конституцією України та ЗУ «Про прокуратуру», не звільняє його від обов'язку довести, що конкретне судове рішення безпосередньо стосується прав, інтересів та (або) обов'язків тієї особи, в інтересах якої подано прокурором скаргу.

Наприклад, рішенням Господарського суду Одеської області від 16.04.2024 в справі № 916/158/24 позовні вимоги ТОВ «Газопостачальна компанія «Нафтогаз Трейдинг» до Комунального закладу «Херсонський фаховий спортивний коледж» про стягнення суми заборгованості за договором постачання природного газу задоволено частково; стягнуто з відповідача на користь позивача 550984,23 грн основного боргу, 30000 грн пені, 25747,16 грн 3% річних, 108646,91 грн інфляційних втрат, 9752,94 грн судового збору; в решті позову відмовлено.

Не погодившись із прийнятим судовим рішенням, особа, яка не брала участі у справі, заступник керівника Херсонської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Херсонської облради та Херсонської обласної військової адміністрації звернувся до Південно-західного апеляційного господарського суду з апеляційною скаргою, в якій просив скасувати рішення Господарського суду Одеської області від 16.04.2024 в частині стягнення з Комунального закладу «Херсонський фаховий спортивний коледж» 410994,21 грн основного боргу, 18922,58 грн 3 % річних, 81846,89 грн інфляційних втрат; у решті рішення суду першої інстанції залишити без змін; залучити Херсонську облраду та Херсонську ОВА до участі у справі в якості третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача.

Прокурор вважав, що внаслідок ухвалення оскаржуваного судового рішення, фактично за рахунок коштів місцевого бюджету стягнуто на користь суб'єкта господарювання грошові кошти. Стягнення коштів за договором про постачання природного газу з Комунального закладу «Херсонський фаховий спортивний коледж», який є неприбутковою організацією та джерелом фінансування закупівлі якого є місцевий бюджет, на користь суб'єкта господарювання за період тимчасової окупації території Скадовської міської територіальної громади Скадовського району Херсонської області, свідчить про нераціональне та неефективне витрачання бюджетних коштів, що створює загрозу порушення економічних (майнових) інтересів держави у бюджетній сфері, враховуючи, що в умовах воєнного стану в першу чергу здійснюються значні видатки бюджету на сферу безпеки та оборони країни.

Оскільки засновником Комунального закладу «Херсонський фаховий спортивний коледж» та власником його майна є територіальні громади сіл, селищ, міст Херсонської області, що діють в особі Херсонської облради, яка фінансує і здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю цього закладу, а також зобов'язана контролювати виконання обласного бюджету, зокрема законність та ефективність використання Комунальним закладом «Херсонський фаховий спортивний коледж» коштів цього бюджету, Херсонську облраду є уповноваженим органом щодо захисту інтересів територіальних громад, інтереси яких є складовою інтересів держави, пов'язаних із законним та ефективним витрачанням коштів обласного бюджету.

Окрім того, оскільки у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану Указом Президента України від 24.02.2022 №68/2022 утворено Херсонську ОВА, яка здійснює на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрації та інші повноваження визначені, саме Херсонська ОВА є уповноваженим органом щодо захисту інтересів держави у вказаних правовідносинах.

На переконання прокурора, оскільки зазначеними органами державної влади, а саме Херсонською облрадою та Херсонською ОВА не здійснено захисту інтересів держави шляхом оскарження рішення Господарського суду Одеської області від 16.04.2024, прокурор вважав, що у нього наявні всі підстави для звернення до суду з апеляційною скаргою, виступаючи в даному випадку в інтересах держави в особі Херсонської облради та Херсонської ОВА.

Ухвалою Південно-західного апеляційного господарського суду від 14.05.2025 закрито апеляційне провадження за апеляційною скаргою прокурора на рішення Господарського суду Одеської області від 16.04.2024 на підставі п. 3 ч. 1 ст. 264 ГПК України.

Апеляційний господарський суд встановив, що оскаржуваним рішенням господарського суду питання про права, інтереси та/або обов'язки Херсонської облради та Херсонської ОВА, тобто осіб в інтересах яких заявлені відповідні вимоги, не вирішувалося. Відповідач є юридичною особою, яка зареєстрована в установленому законом порядку, у спірних правовідносинах, які виникли на підставі договору про постачання природного газу, є їх самостійним учасником, і щодо розрахунків з постачальником природного газу позивачем є самостійною стороною у зобов'язальних правовідносинах. Комунальний заклад «Херсонський фаховий спортивний коледж», як окрема юридична особа, фінансується не лише за рахунок бюджетних коштів, а також має власну автономію на укладення господарських договорів, зокрема, як у даному випадку на постачання природного газу.

Постановою Верховного Суду від 27.06.2025 ухвалу Південно-західного апеляційного господарського суду залишено без змін.

(Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 26.06.2025 у справі № 916/537/24, постанові Верховного Суду від 24.07.2025 у справі № 916/5197/23).

Вирішення спорів у судових справах за участю прокурорів та їх заступників під час воєнного стану

Попри ускладнення реалізації конституційних функцій через введений в державі воєнний стан, органи прокуратури продовжують забезпечувати діяльність щодо захисту інтересів держави. Судами порушувалися справи за позовними заявами прокурорів в інтересах держави в особі: органів влади та місцевого самоврядування; Міністерства оборони України; Управління водного господарства; Державної екологічної інспекції; Фонду державного майна. тощо.

Висновки по суті вирішення спору, в тому числі про правильне чи неправильне застосування судами положень пункту 9 підрозділу 8 розділу XX «Перехідні положення» ПК України, а отже, про обґрунтованість або необґрунтованість позовних вимог, можуть бути зроблені за належного суб'єктного складу учасників справи.

Так, у справі № 914/3764/23 керівник Дарницької спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Центрального регіону в інтересах держави в особі Головного управління Національної гвардії України звернувся з позовом до Підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки) виробничого центру ПОГ «ВЦ «Маркитант» про визнання недійсним пункту 3.1 договору про закупівлю товару від 21.11.2022 № 783 в частині сплати ПДВ та стягнення коштів в розмірі сплаченого ПДВ у сумі 87 833,34 грн.

Рішенням Господарського суду Львівської області від 08.10.2024 позов задоволено.

Місцевим господарським судом встановлено, що відповідач на дату укладення договору про закупівлю товару (21.11.2022) був платником єдиного податку третьої групи за ставкою 2 відсотки, тому у відповідача не було права на нарахування та включення ПДВ до вартості товару.

На підставі викладеного суд дійшов висновку, що зміст спірного п. 3.1 договору про закупівлю товару суперечить положенням податкового законодавства, чинного на час виникнення спірних правовідносин, а також інтересам держави і суспільства, оскільки закупівля товару здійснювалася за бюджетні кошти. Враховуючи положення частини 1 ст. 203, частини 1 ст. 215 ЦК України, місцевий господарський суд дійшов висновку, що наведене є підставою для визнання пункту 3.1 спірного договору про закупівлю товару недійсним у частині включення ПДВ до вартості товару. Оскільки відповідач отримав від Центральної бази виробничо-технологічної комплектації Національної гвардії України суму ПДВ за відсутності правових підстав для його нарахування та включення до вартості товару, суд першої інстанції вважав наявними правові підстави для стягнення з відповідача безпідставно набутих коштів у сумі 87833,34 грн.

Постановою Західного апеляційного господарського суду від 04.03.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано, прийнято нове судове рішення, яким у задоволенні позовних вимог прокурора відмовлено.

Постанова мотивована тим, що в реєстрі платників єдиного податку після звернення відповідача про перехід на спрощену систему оподаткування були відсутні відомості про дату обрання переходу на спрощену систему оподаткування та дату застосування ставки та групи. Колегія суддів вважала, що зважаючи на наявність можливості у відповідача реєструвати податкові накладні, ПОГ «ВЦ «Маркитант», покладаючись на чинне та не анульоване свідоцтво платника ПДВ, обґрунтовано вказало свій статус платника податку на прибуток на загальних підставах у пункті 11.8 спірного договору про закупівлю товару. Отже суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що сторони у спірному договорі правильно включили до ціни цього договору суму ПДВ. Тому не підлягає задоволенню й похідна вимога прокурора про стягнення коштів в розмірі сплаченого ПДВ у сумі 87 833,34 грн на користь Головного управління Національної гвардії України.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13.05.2025 постанову Західного апеляційного господарського суду змінено, викладено її мотивувальну частину в редакції цієї постанови. В решті постанову Західного апеляційного господарського суду від 04.03.2025 залишено без змін. Приймаючи рішення суд касаційної інстанції вважав, що належними відповідачами у справі є сторони оспорюваного договору, а не одна із них. Прокурор заявив позов в інтересах держави в особі Головного управління

Національної гвардії України, оскільки управління є розпорядником коштів, що перераховувалися за договором про закупівлю товару. Натомість прокурор визначив відповідачем лише ПОГ «ВЦ «Маркітант». Із матеріалів справи вбачається, що сторонами спірного договору є ПОГ «ВЦ «Маркітант» та Центральна база виробничо-технологічної комплектації Національної гвардії. При цьому Центральна база залучена до участі у справі як третя особа. За таких підстав колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду вважала, що за позовом заінтересованої особи (Головного управління Національної гвардії України) про визнання недійсним п. 3.1 договору про закупівлю товару як відповідачі мають залучатися всі сторони правочину, тому належними відповідачами є сторони оспорюваного договору. Проте Прокурор пред'явив позов лише до однієї сторони договору, а інша сторона договору є третьою особою у цій справі.

З огляду на викладене, зважаючи на те, що в цій справі як відповідач залучене лише ПОГ «ВЦ «Маркітант» - одна зі сторін оспорюваного правочину, а вимога про визнання недійсним пункту 3.1 спірного договору є основною, від якої залежить задоволення похідної вимоги про стягнення коштів, судова колегія дійшла висновку про відмову у задоволенні позову прокурора через неналежний склад відповідачів.

Незаявлення прокурором чи позивачем вимоги про визнання недійсним договору у частині включення суми ПДВ у ціну товару, недоведеності визнання недійсним пункту цього договору у вказаній частині, а також відсутність встановлення судами нікчемності зазначеного пункту договору, зумовлює недоведеність підстав для стягнення з відповідача суми ПДВ як надмірно сплачених коштів у розумінні ст. 1212 ЦК України.

Рішенням Господарського суду Львівської області від 16.01.2025 у справі № **914/2176/24** за позовом першого заступника керівника Галицької окружної прокуратури м. Львова в інтересах держави в особі Львівської міської ради до ТОВ «Піранья Тех», за участю третьої особи ЛКП «Ратуша-сервіс», про стягнення з відповідача на користь Львівської міськради 540 000 грн грошових коштів ПДВ в сумі 540 000 грн, позов було задоволено в зв'язку з обґрунтованістю позовних вимог.

Місцевий господарський суд вважав, що визнання недійсною умови спірного договору поставки про включення до вартості товару суми ПДВ не є необхідною передумовою для стягнення з відповідача цієї суми на підставі ст. 1212 ЦК України з огляду на те, що ПДВ не є умовою про ціну в розумінні цивільного та господарського законодавства (такий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 01.06.2021 у справі № 916/2478/20), а обов'язок з повернення коштів за ст. 1212 ЦК України виникає у відповідача не з часу визнання оспорюваного пункту договору недійсним, а з часу отримання відповідачем цих коштів (такі висновки викладено в постановах Верховного Суду від 24.10.2024 у справі № 914/2694/23, від 13.11.2024 у справі № 911/23/24).

Постановою Західного апеляційного господарського суду від 22.04.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано та ухвалено нове рішення про відмову в задоволенні позову.

Апеляційним господарським судом встановлено, що ухвалою Львівської міськради від 17.02.2022 № 1981 затверджено Програму заходів щодо підготовки Львівської міської територіальної громади до національного спротиву на 2022-2024 роки, за змістом п. 2.1.3, 2.1.4, 2.2.4, 2.2.5 якої її метою є розвиток цілісної політики підготовки Львівської міської територіальної громади до національного спротиву шляхом, зокрема, підтримання мобілізаційної готовності підрозділів територіальної оборони, на рівні необхідному для виконання завдань за призначенням, а також забезпечення життєдіяльності батальйону територіальної оборони та штабу району територіальної оборони. Завданнями Програми заходів щодо підготовки Львівської міської територіальної громади до національного спротиву на 2022-2024 роки є, зокрема, матеріально-технічне забезпечення баз пункту управління штабу району територіальної оборони та батальйону територіальної оборони та матеріально-технічне забезпечення добровольчих формувань Львівської міської територіальної громади, стрілецьких клубів, полігонів.

Згідно з п. 4.1 Програми її фінансування здійснюється коштом видатків бюджету Львівської міської територіальної громади та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством України.

Відповідно до додатку до Програми відповідальними за виконання вказаних завдань є Управління з питань надзвичайних ситуацій, цивільного захисту населення та територіальної оборони, ЛКП «Ратуша-сервіс» та КП «Адміністративно-технічне управління».

Рішенням виконавчого комітету Львівської міськради від 17.11.2023 № 1259 «Про передачу матеріально-технічних засобів» доручено ЛКП «Ратуша-сервіс» здійснити закупівлю та подальшу безоплатну передачу кінцевому споживачу товарів у визначеній кількості. За результатами проведення процедури закупівлі між ЛКП «Ратуша-сервіс» (покупець) та ТОВ «Піранья Тех» (постачальник) укладено договір поставки, за умовами пунктів 1.1, 3.1, 3.3, 4.1 якого постачальник зобов'язується передати у власність покупця згідно зі специфікацією, яка є невід'ємною частиною договору, товар, а покупець - прийняти і оплатити його на умовах, передбачених цим договором. Загальна сума договору становить 3 240 000 грн з ПДВ та складає загальну вартість поставлених та оплачених партій товару протягом дії цього договору згідно зі специфікаціями та рахунками. Оплата проводиться покупцем протягом 5-ти календарних днів у безготівковій формі на банківський рахунок постачальника після отримання товару (його партії) на склад покупця. Товар постачається окремими партіями протягом загального строку поставки товару за заявками замовника. Поставка кожної партії товару здійснюється впродовж 48 годин з моменту виставлення-отримання заявки від замовника.

На виконання умов договору поставки ТОВ «Піранья Тех» передало ЛКП «Ратуша-сервіс» товар на загальну суму 3 240 000 грн. Ураховуючи факт поставки товару, ТОВ «Піранья Тех» зареєструвало в Єдиному реєстрі податкових накладних податкову накладну від 15.12.2023 № 10, в якій відобразило ПДВ у сумі 540 000 грн.

Відповідно до сертифіката кінцевого користувача (споживача) ЛКП «Ратуша-сервіс» передало придбані товари кінцевому споживачу.

Підпунктом 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України (в редакції, чинній з 24.08.2023) встановлено, що тимчасово, на період проведення антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації, та/або запровадження воєнного стану відповідно до законодавства звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України певних товарів, кінцевим отримувачем яких відповідно до сертифіката кінцевого споживача або згідно з умовами договору визначено правоохоронні органи, Міністерство оборони України, Збройні Сили України та інші військові формування, добровольчі формування територіальних громад, утворені відповідно до законів України, інші суб'єкти, що здійснюють боротьбу з тероризмом відповідно до закону та/або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф проти України, підприємства, які є виконавцями (співвиконавцями) державних контрактів (договорів) з оборонних закупівель.

Операції з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України товарів підлягають звільненню від оподаткування ПДВ згідно з підпунктом 5 пункту 32 підрозділу 2 розділу XX ПК України (в редакції, чинній з 24.08.2023) за умови, якщо: 1) товари, щодо яких здійснюються такі операції, належать до категорії товарів, які визначені у підпункті 5 пункту 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України та класифікуються у товарних позиціях згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), визначеною ЗУ «Про митний тариф України»; 2) кінцевим отримувачем відповідно до сертифіката кінцевого споживача або згідно з умовами відповідного договору визначено суб'єктів, перерахованих у підпункті 5 пункту 32 підрозділу 2 розділу XX ПК України, зокрема, Збройні Сили України, інші військові формування, добровольчі формування територіальних громад тощо (аналогічний висновок викладено в

постановах Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 26.02.2025 у справі № 910/8235/24, від 22.07.2025 у справі № 925/696/24).

З огляду на те, що в матеріалах справи відсутні докази подання прокурором або позивачем клопотання про визнання недійсним пункту 3.1. договору поставки у частині включення до договірної ціни податку на додану вартість, апеляційним господарським судом не встановлено наявності підстав вважати вказаний пункт спірного договору поставки недійсним в силу закону (нікчемним), оскільки пунктом 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України, на який покликається прокурор, такого не передбачено.

З урахуванням викладеного, судова колегія дійшла висновку про відсутність підстав для стягнення з відповідача надмірно сплачених коштів суми ПДВ на підставі ст.1212 ЦК України, адже статтею 204 ЦК України закріплено презумпцію правомірності правочину та ця презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема, на підставі рішення суду, яке набрало законної сили. Таким чином, у разі неспростування презумпції правомірності договору всі права, набуті сторонами правочину за ним, повинні безперешкодно здійснюватися, а обов'язки, що виникли внаслідок укладення договору, підлягають виконанню.

Верховний Суд підтримав правову позицію Західного апеляційного господарського суду щодо необхідності дотримання принципу презумпції правомірності правочину, закріпленої ст. 204 ЦК України, в контексті того, що пункт 3.1 договору поставки (у частині врахування ПДВ у загальній ціні товару) прокурором і позивачем не оспорювався та не визнавався недійсним у судовому порядку. Постановою Верховного Суду від 31.07.2025 постанову Західного апеляційного господарського суду від 22.04.2025 залишено без змін.

Визначальним для звільнення від оподаткування ПДВ у відповідності до підпункту 5 пункту 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України є не лише категорія товарів та суб'єкт кінцевого отримувача таких товарів, а й документальне підтвердження особи такого суб'єкта відповідно до сертифікату кінцевого споживача або згідно з умовами договору, в якому визначено осіб, зазначених у підпункті 5 пункту 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України, кінцевими отримувачами.

Прикладом є справа № 925/696/24 за позовом керівника Золотоніської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Золотоніської міської ради, Виконавчого комітету Золотоніської міської ради до ТОВ «Відео маркет» про визнання недійсним п. 3.2 договору поставки та стягнення суми ПДВ у розмірі 131666,66 грн. Позовна заява обґрунтована тим, що всупереч вимогам пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України при укладенні договору про закупівлю приладів нічного бачення Виконавчим комітетом Золотоніської міської ради до ТОВ «Відео маркет» до п. 3.2 спірного договору та специфікації включено суму ПДВ.

Рішенням Господарського суду м. Києва від 04.11.2024 позов задоволено повністю в зв'язку з обґрунтованістю позовних вимог.

З матеріалів справи вбачається, що на виконання Програми підтримки Збройних Сил України, інших військових та добровольчих формувань в Золотоніській територіальній громаді на 2023 рік, затвердженої рішенням Золотоніської міськради від 22.12.2022 № 25-50/VIII, між Виконкомом Золотоніської міськради та ТОВ «Відео маркет» укладено договір поставки, зокрема, біноклярів нічного бачення у кількості 4 шт, монокулярів нічного бачення у кількості 2 шт.

Місцевий господарський суд вважав, що у відповідності до вимог пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX ПК України, операції щодо постачання на митній території України товарів згідно з спірним договором поставки на виконання Програми підтримки ЗСУ, інших військових та добровольчих формувань в Золотоніській територіальній громаді на 2023 рік відносяться до операцій, звільнених від оподаткування ПДВ, що підтверджується видатковою накладною від 06.12.2023 № 38, згідно з якою Виконком Золотоніської міськради прийняв поставлений ТОВ «Відео маркет», а наступного дня Золотоніська міськрада прийняла

рішення, яким надала дозвіл Виконкому Золотоніської міськради на безоплатну передачу військовій частині матеріальних цінностей (біноклярів нічного бачення та монокулярів нічного бачення).

З урахуванням вищевикладеного місцевий господарський суд дійшов висновку, що оскільки покупцем за договором поставки є Виконком Золотоніської міськради, який в силу положень ст. 15 ЗУ «Про оборону України» бере участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, то господарська операція із закупівлі приладів нічного бачення з метою їх подальшої передачі військовій частині на виконання спірного договору звільняється від оподаткування, що свідчить про безпідставне включення до ціни договору суми ПДВ, як наслідок, наявні підстави для визнання недійсним пункту 3.2 договору поставки від 05.12.2023 в частині включення до ціни договору суми ПДВ (131 666,66 грн) і повернення постачальником спірної суми покупцю як такої, що отримана за товар, який не підлягав оподаткуванню ПДВ, адже вказана сума коштів є перерахованою поза межами договірних платежів та має наслідком збагачення відповідача за рахунок позивача поза підставою, передбаченою законом.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 19.03.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано та ухвалено нове рішення про відмову в задоволенні позову повністю.

Виходячи з аналізу пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України, колегія суддів апеляційного господарського суду вважала, що операції з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України товарів підлягають звільненню від оподаткування ПДВ згідно з пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX ПК за умови, якщо:

- товари, щодо яких здійснюються такі операції, належать до категорії товарів, які визначені у пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК та класифікуються у товарних позиціях згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), визначеною ЗУ «Про митний тариф України»;
- кінцевим отримувачем відповідно до сертифіката кінцевого споживача або згідно з умовами відповідного договору визначено суб'єктів, перерахованих у пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК. У разі недотримання таких умов вказані операції підлягатимуть оподаткуванню ПДВ у загальновстановленому порядку.

Апеляційним господарським судом встановлено, що в матеріалах справи відсутній сертифікат кінцевого споживача, в якому було би зазначено, що кінцевим отримувачем відповідних товарів буде будь-яка особа з переліку, визначеного пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України, так само як і умови укладеного між Виконкомом Золотоніської міськради і ТОВ «Відео маркет» договору поставки також не визначають, що кінцевим отримувачем відповідних товарів буде будь-яка особа з переліку, визначеного зазначеним підпунктом.

Суд не прийняв до уваги в якості належного доказу наданий прокурором акт прийому-передачі від 11.12.2023 Виконкомом Золотоніської міськради військовій частині матеріальних цінностей: біноклярів та монокулярів нічного бачення загальною вартістю 789999,90 грн, який відповідно до пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України визначає (підтверджує) кінцевого отримувача товарів, що мало би наслідком звільнення операцій щодо їх постачання від оподаткування ПДВ і в зв'язку з чим можна було би стверджувати про те, що включення ПДВ до вартості (ціни) закупуваних згідно з оспорюваним договором товарів на момент його укладення суперечить вимогам зазначеного підпункту.

З огляду на викладене апеляційний господарський суд дійшов висновку, що відсутність документального підтвердження суб'єкта кінцевого отримувача товарів відповідно до сертифікату кінцевого споживача або згідно з умовами договору поставки свідчить про відсутність підстав для звільнення операцій з постачання таких товарів від оподаткування ПДВ, відповідно про відсутність підстав стверджувати, що включення ПДВ до вартості (ціни)

закуповуваних згідно з таким договором товарів та подальша його сплата постачальнику суперечить вимогам пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України.

Постановою Верховного Суду від 22.07.2025 постанову Північного апеляційного господарського суду залишено без змін.

Верховний Суд підтримав правову позицію апеляційного господарського суду про те, що відсутність оформлення сертифікату кінцевого споживача, невизначеність безпосередньо в умовах договору поставки, у тому числі за змістом його преамбули, належного суб'єкта кінцевого отримувача товарів (Збройні Сили України, військову частину, тощо) у розумінні пп. 5 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України (в редакції, чинній з 24.08.2023), свідчить про неузгодженість сторонами відповідних умов та явну необізнаність постачальника на момент укладення договору поставки щодо конкретного суб'єкта кінцевого отримувача товарів, та, як наслідок, про відсутність підстав звільнення операцій щодо постачання закуповуваних за таким договором товарів від оподаткування ПДВ.

Обмеження застосування нульової ставки ПДВ лише певним колом суб'єктів суперечить загальним принципам податкового законодавства та цілям, визначеним Постановою КМ України від 02.03.2022 № 178 «Деякі питання обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану», зокрема, забезпеченню оперативного та безперешкодного постачання товарів для потреб оборони в умовах воєнного стану.

В якості прикладу розгляду справ зазначеної категорії можна навести справу **№ 910/15124/23** за позовом заступника Генерального прокурора в інтересах держави в особі Міністерства оборони України до ТОВ «Торговий дім «Сокар Україна» про визнання правочинів недійсними у частині включення ПДВ до договірної ціни та стягнення 206800942,71 грн безпідставно сплачених коштів, 5968204,40 грн інфляційних втрат, 4753880,35 грн трьох процентів річних.

Рішенням Господарського суду м. Києва від 29.04.2024 у задоволенні позову відмовлено повністю. Рішення місцевого господарського суду мотивоване тим, що операції з постачання товарів для заправки (дозаправки) або забезпечення транспорту Збройних Сил України обкладаються ПДВ за нульовою ставкою виключно з метою виконання мобілізаційних завдань. Аналізуючи зміст спірних договорів, суд дійшов висновку, що вони не є договорами, які укладені на виконання мобілізаційних завдань (замовлень), отже, на них не поширюються вимоги постанови КМ України від 02.03.2022 № 178 «Деякі питання обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану».

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 04.02.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано та ухвалено нове рішення, яким позовні вимоги задоволено повністю.

Оскільки нульову ставку ПДВ для операцій із заправки (дозаправки) або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спеціального контингенту передбачено пп. «г» пп. 195.1.2 п. 195.1 ст. 195 ПК України, враховуючи, що замовником товару за спірними договорами було Міністерство оборони України, а одержувачами - військові частини, колегія суддів апеляційного господарського суду дійшла висновку, що включення до ціни спірних договорів ПДВ у розмірі 7 % та 20 % (а не 0 %) суперечить постанові КМ України від 02.03.2022 № 178 «Деякі питання обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану».

Зважаючи на обставини недійсності умов спірних договорів в частині нарахування ПДВ (не за нульовою ставкою), встановивши безпідставність набуття відповідачем коштів у розмірі 206800942,71 грн та те, що обов'язок у відповідача їх повернути виник з моменту отримання таких коштів, здійснивши перерахунок заявлених до стягнення сум, у тому числі 3% річних та інфляційних втрат на суму сплаченого позивачем відповідачу ПДВ, апеляційний господарський суд дійшов висновку, що позовні вимоги підлягають задоволенню у порядку ст. 625, 1212 ЦК України у заявленому прокурором розмірі.

Постановою Верховного Суду від 06.05.2025 постанову Північного апеляційного господарського суду залишено без змін.

Верховний Суд підтримав правову позицію апеляційного господарського суду про те, що основним критерієм для застосування нульової ставки ПДВ є цільове призначення товарів, спрямованих на забезпечення оборонних потреб та захисту національної безпеки, а не виключно перелік суб'єктів, зазначених у Постанові КМ України від 02.03.2022 № 178 «Деякі питання обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану», за умови, що це впливає безпосередньо з предмету закупівлі й тексту договору. Нарахування інфляційних втрат та 3% річних на суму боргу відповідно до ст. 625 ЦК України є мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступає способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації боржника за неналежне виконання зобов'язання. Ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника, зупинення виконавчого провадження чи виконання рішення суду про стягнення грошової суми. Передбачений частиною 2 ст. 625 ЦК України обов'язок боржника, який прострочив виконання грошового зобов'язання, сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних від простроченої суми виникає виходячи з наявності самого факту прострочення, з моменту безпідставного одержання відповідачем грошових коштів позивача. Зобов'язання повернути безпідставно набуте майно виникає у особи безпосередньо з норми ст. 1212 ЦК України на підставі факту набуття нею майна (коштів) без достатньої правової підстави або коли підстава набуття цього майна (коштів) згодом відпала. Це зобов'язання не виникає з рішення суду. Судове рішення в цьому випадку є механізмом примусового виконання відповідачем свого обов'язку з повернення безпідставно отриманих коштів, який він не виконує добровільно.

(Аналогічна правова позиція викладена Верховним Судом у постанові від 10.04.2025 по справі № 910/14481/23).

Договірні відносини мають підтримуватися, доки це можливо й економічно доцільно для сторін. Розірвання договору має бути крайнім заходом задля мінімізації витрат, пов'язаних з укладенням та виконанням договору.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 19.06.2024 в справі № 922/21/23 відмовлено у задоволенні позовних вимог керівника Київської окружної прокуратури м. Харкова в інтересах держави в особі Харківської міської ради до ТОВ «Альфа» про розірвання договорів оренди земельних ділянок, укладених між Харківською міськрадою та ТОВ «Альфа»; зобов'язання ТОВ «Альфа» повернути спільні земельні ділянки Харківській міській територіальній громаді в особі Харківської міської ради.

Місцевий господарський суд відмовив у позові з огляду на недоведеність прокурором істотності допущеного орендарем порушення умов договорів оренди як підстави для їх розірвання згідно з частиною 2 ст. 651 ЦК України. При цьому суд виходив із встановлених фактичних обставин, які свідчать про те, що, незважаючи на неповне виконання відповідачем умов спірних договорів оренди землі, зокрема в частині завершення будівництва ділового культурно-комерційного центру з прибудовою адміністративно-торговельних приміщень та громадсько-торговельного центру на орендованих земельних ділянках у встановлені договорами строки, що дійсно могло мати для позивача суспільний інтерес і бути одним із бажаних результатів, на який початково розраховував орган місцевого самоврядування, однак, за відсутності заборгованості з орендної плати, наявності чіткої та послідовної позиції та пріоритетності суспільного інтересу орендодавця у питанні збереження договірних відносин, недоцільності розірвання спірних договорів під час широкомасштабної воєнної агресії російської федерації на території України та перебування міста Харкова під постійними ворожими обстрілами, починаючи з 24.02.2022, зважаючи на наслідки, до яких неминуче призведе таке розірвання - втрата певної частини доходу бюджету місцевої територіальної громади, а також маловірогідність повторної спроби передачі в оренду спірних земельних

ділянок та з огляду на те, що строк оренди не вплив за обставин продовження позивачем строків будівництва, відсутні підстави для розірвання спірних договорів та повернення земельних ділянок.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 26.09.2024 рішення місцевого господарського суду скасовано. Ухвалено нове рішення, яким позов задоволено повністю. За висновками апеляційного господарського суду, невиконання відповідачем умов спірних договорів оренди землі, що призвело до нездійснення забудови, створило перешкоди територіальній громаді міста в особі Харківської міської ради у можливості доцільно, ефективно користуватися і розпоряджатися на власний розсуд і у своїх інтересах земельними ділянками, що їй належить; очікуваний Харківською міською радою результат у вигляді забудови земельних ділянок відповідними об'єктами інфраструктури: створить умови для сплати орендарем більшого розміру орендної плати; надасть змогу отримувати як джерело додаткового доходу місцевого бюджету податок на нерухоме майно, відмінне від земельних ділянок; може мати користь для підприємців як засіб для здійснення ними підприємницької діяльності, у тому числі, й отримання прибутку, у закінчених будівництвом та уведених у встановленому законом порядку в експлуатацію діловому культурно-комерційному центрі з прибудовою адміністративно-торговельних приміщень та громадсько-торговельному центрі, а отже, й поповнення бюджету відповідними податками від підприємницької діяльності, створити нові робочі місця для членів територіальної громади м. Харкова. Апеляційний господарський суд прийняв до уваги інформацію ГУ ДПС у Харківській області у листі від 04.10.2022, в якості належного доказу в розумінні ст. 76-79 ГПК України про порушення ТОВ «Альфа» істотних умов спірних договорів оренди земельних ділянок - систематичну несплату орендної плати.

Постановою Верховного Суду від 10.12.2024 постанову Східного апеляційного господарського суду скасовано, а рішення Господарського суду Харківської області залишено без змін.

Верховний Суд зазначив, що, задовольняючи позов, апеляційний господарський суд помилково застосував до спірних правовідносин, положення ст. 416 ЦК України та ст. 102-1 ЗК України, на які в обґрунтування позову, у тому числі, посилався прокурор, та не врахував, що суперфіцій і оренда є окремими правовими інститутами, які регламентуються різними нормами ЗК України, ЦК України.

Висновок суду апеляційної інстанції про систематичну несплату відповідачем орендної плати не можна визнати обґрунтованим, акцентуючи на наявності у справі суперечливих відомостей (ГУ ДПС) щодо виконання відповідачем зобов'язань в частині сплати орендної плати.

З урахуванням викладеного Верховний Суд дійшов висновку, що вказані прокурором порушення відповідачем умов договорів оренди земельних ділянок не були настільки істотними за обставин справи, що могли бути підставою для розірвання договору в судовому порядку.

Відсутність у обласної військової адміністрації та ДСНС України права на звернення до суду із позовом про зобов'язання КП вжити заходів, необхідних для приведення захисної споруди у стан готовності до укріплення населення, тягне за собою відсутність цього ж права у прокурора

Наприклад, у справі № 420/17641/23 за позовом заступника керівника Суворовської окружної прокуратури м. Одеси в інтересах держави в особі ГУ ДСНС України в Одеській області, Одеської обласної військової адміністрації до КП «ЖКС «Пересипський», за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача - Департаменту з питань цивільного захисту, оборонної роботи та взаємодії з правоохоронними органами Одеської обласної військової адміністрації, Одеської міської ради про визнання протиправною бездіяльність КП «ЖКС «Пересипський», яка полягала у невчиненні дій, спрямованих на усунення виявлених порушень утримання та використання захисної споруди цивільного захисту; та зобов'язання КП «ЖКС «Пересипський» вжити

заходів, необхідних для приведення захисної споруди у стан, придатний до готовності до укриття населення рішенням Одеського окружного адміністративного суду від 01.03.2023, залишеним без змін постановою П'ятого апеляційного адміністративного суду від 07.06.2023, позовну заяву задоволено.

Ураховуючи доведеність, що спірне укриття, знаходилося у незадовільному стані та було непридатним до використання за призначенням як протирадіаційне укриття і такий стан укриття створив реальну загрозу для життя і здоров'я жителів в умовах військової агресії російської федерації проти України, суди дійшли висновків про наявність підстав для представництва прокурором інтересів держави в суді, передбачених частиною 3 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру», оскільки ГУ ДСНС в Одеській області, знаючи про тривале невиконання вимог чинного законодавства щодо приведення у відповідність спірної споруди, не вжило необхідних заходів з метою зобов'язання балансоутримувача даного об'єкта вчинити певні дії.

Апеляційний адміністративний суд вважав, що подання прокурором цього позову, було єдиним ефективним засобом захисту порушених прав та інтересів держави. Щодо повноважень у Одеської обласної військової адміністрації для звернення до суду суд вказав, що при визначенні органу, в інтересах якого пред'являється позов, прокурор не повинен перелічувати усі без винятку органи, уповноважені державою на здійснення повноважень із захисту інтересів держави у відповідному спорі, а тому зазначення інших органів, окрім ГУ ДСНС в Одеській області, не впливає на вирішення справи по суті. За таких обставин апеляційний адміністративний суд дійшов висновку, що прокурор наділений повноваженнями щодо звернення до суду з позовними вимогами про зобов'язання КП «ЖКС «Пересипський» вжити заходів, необхідних для приведення захисної споруди у стан, придатний до готовності до укриття населення.

Постановою Верховного Суду від 01.07.2025 рішення Одеського окружного адміністративного суду та постанову П'ятого апеляційного адміністративного суду скасовано. Позовну заяву залишено без розгляду. Приймаючи рішення, суд касаційної інстанції вважав, що прокурор у позовній заяві визначив органи, в особі яких він звернувся до суду та захищав інтереси держави, які не мають самостійного права на звернення із цим позовом, тобто не можуть набути статусу позивача.

Особливий період у зв'язку із запровадженням воєнного стану загострив питання готовності населення і території держави до оборони, але не відміняє конституційного принципу законності, який вимагає щоб органи ДСНС, державної влади мали дозвіл на вчинення певних дій та в наступному діяли виключно в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України та законами України. Своєю чергою участь органів ДСНС, державної влади в судовому процесі пов'язана саме з їх компетенцією у здійсненні їх повноважень.

Введення постановою КМУ від 13.03.2022 № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринку нагляду в умовах воєнного стану» мораторію на проведення заходів державного нагляду (контролю) не є тотожним бездіяльності або неналежному виконанню своїх повноважень органом Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Припинення здійснення Державною службою України з надзвичайних ситуацій державного нагляду (контролю) у сфері цивільного захисту, запровадженого постановою КМУ від 13.03.2022 № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринку нагляду в умовах воєнного стану», не означає, що прокурор на період воєнного стану може замінювати уповноважений орган на здійснення заходів державного нагляду (контролю).

Щодо обсягу повноважень Одеської обласної військової Верховний Суд зазначив, що зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначено ЗУ «Про правовий режим воєнного стану».

Відповідно до частини 1 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації. На виконання ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, Президентом України видано Указ від 24.02.2022 № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій», згідно з п. 1 якого утворено, зокрема, Одеську обласну військову адміністрацію.

Стаття 15 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» містить вичерпний перелік повноважень, наданих військовим адміністраціям, повноваження на звернення до суду із позовними вимогами про зобов'язання вчинити дії, спрямовані на приведення у стан готовності захисної споруди цивільного захисту у цій статті відсутні.

Таким чином, Верховний Суд дійшов висновку, що Одеська обласна військова адміністрація не є особою, якій належить право вимоги за позовом до суб'єкта господарювання про визнання протиправною бездіяльності щодо приведення в належний технічний стан та готовність до укриття населення захисної споруди цивільного захисту та про зобов'язання вчинити відповідні дії.

З урахуванням специфіки адміністративного судочинства законодавець жорстко обмежив право ДСНС, суб'єктів владних повноважень звертатися до суду з адміністративним позовом, перерахувавши такі випадки, та зробив винятки про можливість звернення саме з адміністративним позовом у разі прямої вказівки на це у спеціальному законі. Широко тлумачити вказані винятки як можливість будь-якого суб'єкта владних повноважень звертатися до адміністративного суду з позовом до фізичної чи юридичної особи в разі, якщо спеціальним законом їм надано право на звернення до суду, не можна, оскільки це спотворює природу і завдання адміністративної юстиції.

За таких обставин Верховний Суд констатував, що до компетенції адміністративних судів належать спори за зверненням органу ДСНС, суб'єкта владних повноважень, в яких можуть бути відповідачами фізичні та юридичні особи, в чітко визначених законами України випадках. Разом із тим, прокурор не зазначив конкретних норм закону (законів), які б наділяли визначених ним позивачів правом на звернення до суду з таким позовом (обраним способом захисту порушеного права шляхом зобов'язання балансоутримувача привести у готовність до використання захисну споруду).

Копії наказів ГУ Держгеокадастру, долучені до позову, без наявності їх оригіналів у зв'язку з бойовими діями, військовим станом в Україні та тим, що земельна ділянка знаходиться на тимчасово окупованій території, не можуть бути допустимими та достовірними доказами порушення права держави та будь-якої особи в розумінні ст. 76-81 ЦПК України.

Предметом розгляду по справі № 199/9892/22 були позовні вимоги першого заступника керівника Маріупольської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Нікольської селищної ради Маріупольського району Донецької області до ФО, ДП «Ілліч-Агро Донбас» ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» про витребування земельної ділянки, скасування у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно рішення про державну реєстрацію права оренди ДП «Ілліч-Агро Донбас», ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» на земельну ділянку, припинивши право оренди на вказану земельну ділянку.

Обґрунтовуючи свої позовні вимоги, прокурор зазначив, що 10.12.2019 у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно державним реєстратором юридичного департаменту зареєстровано право власності ФО на земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства на території Темрюцької сільської ради Нікольського району Донецької області за межами населених пунктів. Підставою для державної реєстрації права власності на спірну

земельну ділянку був наказ ГУ Держгеокадастру у Донецькій області від 01.10.2019 № 4829-СГ «Про надання земельної ділянки у власність без зміни цільового призначення».

Відповідно до наданої ГУ Держгеокадастру у Донецькій області копії наказу з аналогічними реквізитами (номером та датою прийняття), вказаним наказом насправді надався дозвіл ФО на розробку проєкту землеустрою щодо відведення безоплатно у власність земельної ділянки сільськогосподарського призначення, яка розташована на території Республіканської сільської ради Нікольського району Донецької області за межами населених пунктів. Тобто, зміст наказу від 01.10.2019 № 4829-СГ, фактично прийнятого ГУ Держгеокадастру у Донецькій області, не відповідає змісту наказу з тими ж реквізитами, що міститься у реєстраційній справі у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно щодо земельної ділянки.

Прокурор вважав, що державою ніколи не приймалося рішення про відчуження спірної земельної ділянки, а тому остання вибула з державної власності поза її волею. Крім того, згідно з інформацією з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно спірна земельна ділянка на підставі договору оренди землі від 18.12.2019 передана ФО в оренду ДП «Ілліч-Агро Донбас» ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» строком на 10 років.

Крім того, прокурор зазначав, що наявні підстави для подання позовної заяви в інтересах держави в особі Нікольської селищної ради Маріупольського району Донецької області, оскільки Нікольська селищна рада, як представник власника (територіальної громади), мала б здійснити захист прав на земельні ділянки; не здійснення захисту компетентним органом полягає у тому, що Нікольська селищна рада не вжила будь-яких заходів для витребування спірної земельної ділянки і чужого незаконного володіння.

Рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 15.08.2023 у задоволенні позову відмовлено в зв'язку з недоведеністю позовних вимог.

Судом встановлено, що 10.12.2019 у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно державний реєстратор юридичного департаменту Маріупольської міської ради Донецької області зареєстрував право власності ФО на спірну земельну ділянку. Підставою для такої реєстрації права власності на земельну ділянку зазначено наказ ГУ Держгеокадастру у Донецькій області від 01.10.2019 року № 4829-СГ «Про надання земельної ділянки у власність без зміни цільового призначення».

З 24.02.2022 до 04.03.2022 на території Маріупольського району Донецької області, де територіально розташована спірна земельна ділянка, а також перебувають документи щодо її передання у приватну власність, тривали активні бойові дії, а з 05.03.2022 ця територія є тимчасово окупованою російською федерацією (перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих, затверджений наказом Міністерства розвитку громад та територій України 28.02.2025 № 376).

Встановивши, що розробка проєктно-технічної документації, державна реєстрація земельної ділянки у Державному земельному кадастрі здійснювалися за ініціативою ФО, у справі наявна відповідна копія наказу ГУ Держгеокадастру у Донецькій області від 01.10.2019 № 4829-СГ, який був наданий державному реєстратору для реєстрації права власності відповідачки, місцевий суд дійшов висновку про те, що прокурор не довів належними та допустимими доказами підробку документів, на підставі яких ФО передано у власність земельну ділянку.

Оскільки вимога позову про скасування рішення про державну реєстрацію права оренди є похідною від задоволення вимоги позову про витребування земельної ділянки, відтак, враховуючи, що вимога позову про витребування земельної ділянки не задоволена, місцевий суд дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення похідної вимоги.

Суд першої інстанції вважав, що у Нікольської селищної ради Маріупольського району відсутні повноваження щодо державного контролю за використанням і охороною земель, у зв'язку із чим, у прокурора відсутні підстави для звернення до суду із вказаним позовом в їх інтересах.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 26.03.2024 рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду скасовано та ухвалено нове судове рішення про

часткове задоволення позову. Витребувано у ФО на користь Нікольської селищної ради Маріупольського району Донецької області спірну земельну ділянку сільськогосподарського призначення. У задоволенні іншої частини позовних вимог відмовлено.

Скасовуючи рішення місцевого суду та частково задовольняючи позов, апеляційний суд виходив із того, що реєстрація права власності на спірну земельну ділянку за ФО була здійснена на підставі підробленого (неіснуючого) рішення органу державної влади, тобто ця ділянка вибула з володіння власника не з його волі, відтак наявні підстави для витребування у ФО на користь Нікольської селищної ради Маріупольського району Донецької області земельної ділянки сільськогосподарського призначення.

Суд апеляційної інстанції вважав передчасними вимоги про витребування спірної земельної ділянки у орендаря ДП «Ілліч-Агро Донбас» ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча», скасування у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно рішення про державну реєстрацію права оренди ДП «Ілліч-Агро Донбас» ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча», припинивши право оренди на вказану земельну ділянку, оскільки на час укладення договору оренди землі від 18.12.2019 № 635 та станом на цей час право власності на земельну ділянку зареєстроване за орендодавцем - ФО, а нікчемність договору оренди землі (на підставі якого у встановленому законом порядку зареєстроване право оренди ДП «Ілліч-Агро Донбас» ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» щодо спірної земельної ділянки) не встановлена.

Постановою Верховного Суду від 09.07.2025 рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська та постанову Дніпровського апеляційного суду в частині вирішення позовних вимог першого заступника керівника Маріупольської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Нікольської селищної ради Маріупольського району Донецької області до Дочірнього підприємства «Ілліч-Агро Донбас» ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» скасовано. Провадження у справі в частині позовних вимог про витребування земельної ділянки, скасування рішення про державну реєстрацію права оренди закрито.

Постанову Дніпровського апеляційного суду в частині вирішення позовних вимог першого заступника керівника Маріупольської окружної прокуратури Донецької області в інтересах держави в особі Нікольської селищної ради Маріупольського району Донецької області до ФО скасовано, залишено в цій частині в силі рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська.

Щодо позовних вимог, заявлених до ДП «Ілліч-Агро Донбас» ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча», Верховний Суд дійшов висновку, що провадження справи в цій частині підлягає закриттю відповідно до п. 1 частини 1 ст. 255 ЦПК України, оскільки предметом позову є, зокрема, вимоги про витребування земельної ділянки від ДП «Ілліч-Агро Донбас» ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» та скасування рішення про державну реєстрацію права оренди, з огляду на суб'єктний склад сторін, вимоги ст. 20 ГПК України, справа в частині наведеної вище позовної вимоги віднесена до юрисдикції господарських судів, що виключає її розгляд у зазначеній частині в порядку цивільного судочинства.

Щодо позовних вимог, заявлених до ФО, скасовуючи постанову апеляційного суду та залишаючи в силі рішення місцевого суду про відмову у задоволенні позовних вимог про витребування земельної ділянки із чужого незаконного володіння ФО та скасування рішення про державну реєстрацію права оренди, Верховний Суд зазначив, що саме лише посилання апеляційного суду на лист ГУ Держгеокадастру у Донецькій області про те, що воно не видавало наказ щодо надання у власність спірної земельної ділянки ФО, копію якого прокурор надав до суду першої інстанції, за умови, що територія Маріупольського району Донецької області, де територіально розташована спірна земельна ділянка та перебувають документи щодо її передання у приватну власність, є тимчасово окупованою російською федерацією, що унеможливорює доступ управління до архівних копій справ (у паперовій формі) у повному обсязі, зокрема за 2019-2020 роки, не є достатнім обґрунтуванням пріоритетності стверджуваної позиції позивача.

Механізм обмежувальних заходів (санкцій) запроваджений як інструмент широкого реагування на виклики національної безпеки. Використовується до суб'єктів дії яких створюють загрозу її національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності.

Частина 1 ст. 1 ЗУ «Про санкції» зазначає такі цілі, тобто загальну легітимну мету, застосування санкцій: захист національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави.

У суду відсутні повноваження здійснювати тлумачення та приймати рішення про те, який саме вид санкції може вважатись «іншою санкцією» у розумінні п.25 ч.1 ст.4 ЗУ «Про санкції».

Прикладом може бути справа № **922/3069/24** за позовом керівника Київської окружної прокуратури м. Харкова в інтересах держави, в особі Харківської облради, Північно-східного офісу Держаудитслужби до КНП ХОР «Обласна дитяча інфекційна клінічна лікарня», ТОВ «Твій Газзбут» про визнання недійсним договору про постачання електричної енергії та стягнення суми заборгованості 212790,24 грн за спірним договором.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, прокурор зазначив, що КНП ХОР «Обласна дитяча інфекційна клінічна лікарня» не могло укласти договір з ТОВ «Твій Газзбут», оскільки його кінцевий бенефіціарний власник перебуває під санкціями РНБО України. Прокурор вважав, що КНП ХОР «Обласна дитяча інфекційна клінічна лікарня» повинно було відхилити тендерну пропозицію ТОВ «Твій Газзбут» відповідно до п.11 ч.1 ст.17 Закону «Про публічні закупівлі».

Рішенням Господарського суду Харківської області від 16.12.2024 позов задоволено. Місцевий господарський суд вважав, що договір про постачання електричної енергії підлягає визнанню недійсним з посиланням на ст. 203, 215, 228 ЦК України у зв'язку з його невідповідністю інтересам держави та суспільства за наявності умислу ТОВ «Твій Газзбут» через недотримання під час його укладання вимог ст. 5 ЗУ «Про санкції», Указу Президента України від 24.06.2021 № 266/2021, ст. 5, 17, 41 ЗУ «Про публічні закупівлі». Враховуючи наявність умислу лише у ТОВ «Твій Газзбут» як сторони оспорюваного спірного договору одержані ТОВ «Твій Газзбут» грошові кошти в розмірі 212790,24 грн за цим правочином повинні бути повернуті КНП ХОР «Обласна дитяча інфекційна клінічна лікарня» як іншій стороні договору про постачання електричної енергії, а отримані КНП ХОР «Обласна дитяча інфекційна клінічна лікарня» за рішенням суду кошти – стягнуті в дохід держави.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 08.04.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано та ухвалено нове рішення про відмову у позові.

Як встановлено апеляційним господарським судом, учасником (переможцем) процедури закупівлі (у розумінні ст. 17 ЗУ «Про публічні закупівлі») є саме ТОВ «Твій Газзбут», а не ФО кінцевий бенефіціарний власник ТОВ «Твій Газзбут».

Матеріали справи не містять доказів застосування до ТОВ «Твій Газзбут», ФО санкцій згідно із ЗУ «Про санкції», у тому числі і санкції у вигляді заборони на здійснення у ТОВ «Твій Газзбут» публічних закупівель товарів, робіт і послуг. ТОВ «Твій Газзбут» не включено до списку юридичних осіб, щодо яких застосовуються персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) (прокурором протилежного не доведено), зважаючи на те, що Указ Президента України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) є актом індивідуальної дії.

Колегія суддів у постанові зазначила, що необґрунтованими були посилання прокурора на п.25 ч.1 ст.4 Закону «Про санкції» про відповідність (ототожнення) спірної санкції у вигляді заборони на здійснення публічних закупівель «іншим санкціям», оскільки у суду відсутні повноваження здійснювати тлумачення та приймати рішення про те, який саме вид санкції може вважатись «іншою санкцією» у розуміння ЗУ «Про санкції».

За таких обставин колегія суддів дійшла висновку, що санкції, які були застосовані персонально до ФО, не можуть бути застосовані до юридичної особи, кінцевим бенефіціарним власником якої є така ФО, оскільки ТОВ «Твій Газзбут» є самостійною юридичною особою та не відповідає за зобов'язаннями свого учасника.

Постановою від 02.07.2025 Верховного Суду постанову Східного апеляційного господарського суду залишено без змін.